

RAJATIEDON HANKINNAN ARKIPÄIVÄÄ — OSA II:
Yksikköteoriasta analyysiin

Jarkko Kari

Informaatiotutkimus
Esitelmä jatkokoulutusseminaarissa
19.3.1998

SISÄLLYS

1	ALKUSANAT.....	3
2	TUTKIMUKSEN TAVOITTEET.....	3
3	YKSIKKÖTEORIA: RAJATIEDOLLISEN TOIMINNAN MALLI.....	5
3.1	Yksikköteoria.....	5
3.2	Rajatiedollisen toiminnan malli.....	5
3.2.1	Osat	6
	<i>Tilanne</i>	6
	<i>Tiedontarve eli kuilu</i>	11
	<i>Tiedonhankinta</i>	13
	Tiedonhankintastrategia	13
	Tiedonlähde	14
	Saatu tieto	17
	<i>Tiedon käyttö</i>	18
	<i>Este</i>	19
	<i>Metakäsitteitä</i>	20
3.2.2	Kokonaisuus	21
4	TUTKIMUSMENETELMÄT.....	23
4.1	Tutkimukseen osallistujat.....	23
4.2	Aineiston kerääminen.....	25
4.2.1	Aikajanahaastattelu	25
4.2.2	Haastattelun apuvälineet	27
4.2.3	Haastattelujen suorittaminen	27
4.3	Aineiston valmistelu.....	28
4.4	Analyysi.....	29
5	TYÖSUUNNITELMA.....	30
	LÄHTEET.....	31
	LIITTEET.....	34
	Liite 1: Rajatiedon osa-alueet.....	34
	Liite 2a: Haastattelupyynnö kyselylomakkeen tilanneille.....	37
	Liite 2b: Haastattelupyynnö satunnaisesti poimituille Ultran lukijoille.....	38
	Liite 3: Haastattelurunko.....	39

1 ALKUSANAT

Lisensiaatintutkimukseni tarkastelee yliluonnollisiin ilmiöihin liittyvää tiedollista toimintaa eli käytännössä rajatiedon¹ tarpeita, hankintaa ja käyttöä asiasta kiinnostuneiden ihmisten kokemana tietyssä tilanteessa. Tutkimuksessa kiinnitetään huomiota toisaalta tiedollisen toiminnan osaprosesseihin ja näiden välisiin suhteisiin, sekä toisaalta tähän prosessiin kokonaisuutena, tapahtumien ketjuna. Tämän mahdollistaa tutkittavan ilmiön kiinnittäminen merkityksellistämisen (*sense-making*) viitekehykseen. Tutkimustani keskeisesti luonnehtivia piirteitä ovat yksilölähtöisyys, tilannekohtaisuus, prosessipohjaisuus ja kokonaisvaltaisuus. Vaikka rajatietoa tiedollisessa toiminnassa tarkastellaan tässä yliluonnolliseen uskovien näkökulmasta, *työssä ei oteta minkäänlaista kantaa paranormaalien ilmiöiden olemassaoloon.*

Kirjallisuuskatsauksessa kävin läpi tutkimukseni lähtökohdat, pääkäsitteet, metateorian sekä formaalin teorian, eikä näitä ole tässä syytä enää toistaa. Tämä tutkimussuunnitelma jatkaa siitä, mihin jäin kirjallisuuskatsauksessani. Tässä tarkoituksena on tarkentaa formaali teoria yksikköteoriaksi ja operationalisoida tämä yksikköteoria, niin että aineiston analysointi olisi sekä mahdollisimman vaivatonta että samalla johdonmukaista. Jotta lukija voisi sujuvasti siirtyä kirjallisuuskatsauksesta tähän tutkimussuunnitelmaan, palautan ensin mieleen tutkimukseni tavoitteet ja täsmennän tutkimusongelmia.

2 TUTKIMUKSEN TAVOITTEET

Lisensiaatintutkimuksellani on kaksi päätavoitetta: 1) saada käsitys paranormaaleista ilmiöistä ja rajatiedosta tiedollisessa toiminnassa sekä 2) kehittää tiedollisen toiminnan teoriaa. En osaa ainakaan tässä vaiheessa vielä sanoa, kumpi tavoite on ensisijainen, tai ovatko ne samanarvoisia. Tutkimukseni on luonteeltaan kuvaileva, mutta siinä on myös selittäviä piirteitä: pyrin etupäässä kuvailemaan miten asiat ovat, mutta moniin asioihin yritän löytää myös selityksen eli syyn. Tutkimusasetelma ei kuitenkaan ole varsinaisesti selittävä siinä mielessä, että tarkastelisin asioiden välisiä riippuvuuksia.

Tutkimukseni tavoitteiden ja teorian pohjalta nousevat tutkimuksen pääongelmat, joita on seitsemän (7). Nämä jaan edelleen alaongelmiin. Tutkimusongelmat voidaan esittää kysymyksinä² seuraavasti:

- 1 Millaista rajatietoon tutustuminen on?³
  - a) miten rajatietoon tutustutaan?
  - b) miksi rajatietoon tutustutaan?
  - c) miten kauan aikaa rajatietoon tutustumisesta on?

¹ Rajatieto voidaan määritellä tiedoksi paranormaaleista eli yliluonnollisista ilmiöistä.

² Kysymykset kysyvät, millaista jokin on tai miten jokin tapahtuu. Jokaisen kysymyksen kohdalla on kuitenkin tarkoitus selvittää myös se, miksi jokin on niin kuin on tai miksi jokin tapahtuu niin kuin tapahtuu.

³ Tämän kysymyksen tarkoituksena on selvittää rajatiedon harrastuksen taustaa.

- 2 Millaisessa tilanteessa rajatietoa tarvitaan?
  - a) millainen tilanne on perusluonteeltaan?
  - b) millaisia tavoitteita yksilöllä on tässä tilanteessa?
  - c) miten tärkeitä nämä tavoitteet ovat?
  - d) missä vaiheessa tilannetta tiedollista toimintaa tapahtuu?
  - e) kauanko tilanne kestää?
  - f) muistuttaako tilanne aiemmin koettuja tilanteita?
- 3 Millainen rajatiedon tarve on?
  - a) mistä aiheista tarvitaan tietoa?
  - b) mitä kysymyksiä yksilöllä on mielessään?
  - c) mihin olioihin tiedontarve kohdistuu?
  - d) mihin aikaan tiedontarve kohdistuu?
  - e) mikä funktio tiedontarpeella on?
  - f) mikä kriteeri tiedonhankinnalle ensisijaisesti asetetaan?
- 4 Millaista rajatiedon hankinta on?
  - * millaista tiedonhankintastrategiaa käytetään?
    - a) mitä tiedonhankintatapaa käytetään?
    - b) milloin tietoa ryhdytään hankkimaan?
  - * millaista tiedonlähteen käyttäminen on?
    - c) minkä tyyppistä lähdettä käytetään?
    - d) onko lähde ennestään tuttu?
    - e) miten lähde löydetään?
    - f) mikä on yksilön asema suhteessa lähteeseen?
    - g) miten avointa viestintä on yksilön ja lähteen välillä?
    - h) mitä tietoa lähteestä pyydetään?
    - i) mitä negatiivista lähteessä on?
  - * millaista tiedonlähteestä saatu tieto on?
    - j) mitä aiheita tieto koskee?
    - k) mihin kysymyksiin tieto vastaa?
    - l) mitä olioita tieto koskee?
    - m) mitä aikaa tieto koskee?
    - n) mikä funktio tiedolla on?
    - o) miten tieto saadaan?
    - p) milloin tieto saadaan?
    - q) kuinka hyvin tieto vastaa tiedontarvetta?
    - r) mitä negatiivista tiedossa on?
- 5 Millaista rajatiedon käyttö on?
  - a) mihin tarkoituksiin tietoa käytetään?
  - b) mitä haittoja käytöstä on?
  - c) milloin tietoa käytetään?
- 6 Miten rajatiedollisen toiminnan esteet koetaan?
  - a) minkä tyyppisiä esteitä nähdään?
  - b) missä vaiheissa prosessia esteitä ilmaantuu?
- 7 Millainen rajatiedollisen toiminnan prosessi on tapahtumien ketjuna?
  - a) mikä on prosessin ensimmäinen vaihe?
  - b) mikä on prosessin viimeinen vaihe?
  - c) miten prosessi etenee vaihe vaiheelta?
    - i) mikä on seuraava vaihe prosessissa?
    - ii) miksi seuraavaan vaiheeseen siirrytään?

Lisensiaatintutkimukseni muistuttaa kysymyksenasettelultaan graduni (Kari 1996) vastaavaa, ja näiden kahden tutkimuksen onkin määrä täydentää toisiaan. Tutkielman (joka oli muuten kyselytutkimus) tarkoituksena oli kartoittaa rajatiedon tarpeiden ja

hankinnan yleisiä piirteitä, kun taas tulevan haastattelututkimuksen avulla toivon pääseväni ”pintaa syvemmälle”. En aio kuitenkaan yhdistää lisensiaatintyössäni näitä kahta eri aineistoa, koska jo haastatteluaineistossakin on enemmän kuin riittävästi materiaalia yhden tutkimuksen tarpeisiin.

Ennen kuin yllä esitettyihin kysymyksiin voi alkaa etsimään vastauksia, formaali teoriani on tarkennettava yksikköteoriaksi. Tämä mahdollistaa alakäsitteiden operatiivista haastattelukysymyksiksi.

3 YSIKKÖTEORIA: RAJATIEDOLLISEN TOIMINNAN MALLI

3.1 Yksikköteoria

Yksikköteoria on metateorian konkreettisin muoto. Vakkarin ja Kuokkasen mukaan se on joukko käsitteitä ja niiden välisiä suhteita, joka selittää tiettyjä sosiaalisia ilmiöitä. Sen sijaan, että yksikköteoria tarkastelisi tapoja ajatella sosiaalista todellisuutta, se käsittelee maailmassa tapahtuvia sosiaalisia prosesseja itsessään. Toisin kuin metateoria (ja formaali teoria), yksikköteoria on empiirisesti testattavissa. (Vakkari & Kuokkanen 1997, 498.)

Tässä esittämäni teoria on nimenomaan yksikköteoria, koska se käsitteellistää sosiaalisia ilmiöitä ja prosesseja määrättyssä sosiaalisessa kontekstissa. Tässä tapauksessa prosesseja ovat tilanteen merkityksellistäminen, tiedontarpeet, tiedonhankinta ja tiedon käyttö. Sosiaalisena kontekstina puolestaan on rajatietoon liittyvä toiminta. Yksikköteoriani on pääasiassa tarkennus kirjallisuuskatsauksessa rakentamastani formaalista teoriasta: pääkäsitteet on yksikköteoriassa yksinkertaisesti tarkennettu alakäsittein. Yksikköteoriani kuvaa paranormaaleihin ilmiöihin liittyvää tiedollista toimintaa sekä vapaa-aikana että työssä. Muihin konteksteihin teoria ei sellaisenaan sovellu.

3.2 Rajatiedollisen toiminnan malli

Kehittämäni yksikköteoria ja sitä havainnollistava graafinen malli (kuvio 2) eivät ole päämääriä sinänsä, vaan lähinnä empiirisen tutkimuksen apuvälineitä. Teoria ei väitä, että todellisuus olisi mallin mukainen. Teorian päätarkoitus on auttaa minua jäsentämään ja ymmärtämään tutkimuskohdettani — rajatiedon tarpeita, hankintaa ja käyttöä — valitsemastani näkökulmasta sekä hahmottamaan tiedollista toimintaa yleensäkin kokonaisvaltaisena prosessina. Tässä käsittelemäni teoria ei myöskään ole ”valmis” siinä mielessä, että siihen ei enää voisi tulla muutoksia. Kaikki teoriat ovat enemmän tai vähemmän keskeneräisiä; siksi ne ovatkin (tai ainakin niiden tulisi olla) jatkuvassa muutoksen tilassa. Tämän periaatteen mukaan on siis odotettavissa, että nyt rakentamani teoria muuttuu vielä joiltakin osin tutkimusprosessin aikana tai viimeistään tämän päätyttyä. Mahdollisia muutoksia voivat olla käsitteiden ja niiden

välisen suhteiden tarkentaminen, lisääminen ja poistaminen. Muutostarpeita ilmennee etupäässä empirian pohjalta. Tutkimuksen tarkoituksena ei ole testata teoriaa, vaan pikemminkin rakentaa ja kehittää sitä. Tässä esittelemäni yksikköteoria kuvaa täten sitä, millä tavalla käsitteellistän rajatiedollisen toiminnan tällä hetkellä, ennen tutkimukseni empiiristä osuutta.

3.2.1 Osat

Koska määrittelin pääkäsitteet jo kirjallisuuskatsauksessa, määrittelen tässä vain alakäsitteet kategorioineen. Huomautettakoon, että kaikki käsitteet määritellään toimijan näkökulmasta. Alakäsitteet ovat yläkäsitteidensä operationaalisia johdannaisia, eli tavallaan muuttujia, joiden arvoja eri kategoriat kuvaavat. Pääkäsitteitä ei voi suoraan käyttää tutkimuksen apuvälineinä, joten niitä on tarkennettava ja konkretisoitava alakäsitteitä käyttämällä. Käyn alakäsitteet läpi pääkäsitteittäin, jotka ovat siis tilanne, tiedontarve eli kuilu, tiedonhankinta (tiedonhankintastrategia⁴, tiedonlähde ja saatu tieto), tiedon käyttö sekä este. Jos alakäsitteillä on omia alakäsitteitä, nämä on sijoitettu luettelossa niiden perään sulkeiden sisään. Pyrin määrittelemään ja luokittelemaan alakäsitteet niin konkreettisella tasolla, että ne voi helposti operationalisoida haastattelukysymyksiksi, ja että tutkimuskysymyksiin vastaaminen on mahdollista. Kunkin alakäsitteen kohdalla on alaviite, joka kertoo, mikä tai mitkä liitteessä 3 esitetyn haastattelurungon kysymykset liittyvät kyseiseen käsitteeseen.

Vielä sananen ylikuonnollisten ilmiöiden ja rajatiedon erityisluonteesta on paikallaan. Rajatiedon ja tieteellisen maailmankuvan väliset ontologiset ja epistemologiset ristiriidat aiheuttavat ongelmia rajatiedon tutkimukselle. Paranormaaliin uskovat ja tieteen edustajat ovat nimittäin eri mieltä siitä, mitä on olemassa ja miten olemassa olevasta on mahdollista saada tietoa. En katso, että tutkijalla on oikeutta mennä sanomaan mikä on totta ja mikä ei, varsinkaan kun on kyseessä näinkin arkaluontoinen asia. Eräs molempia osapuolia tyydyttävä tapa on kunnioittaa rajatiedon sisältöä ottamalla se huomioon teorian tasolla. Turvaudun tutkimuksessani tähän keinoon ottamalla paranormaalisti kiinnostuneiden käsitteitä ja käsittekkategorioita osaksi rakentamaani yksikköteoriaa. Esimerkiksi termi ja käsite ”rajatieto”, sellaisena kuin määrittelin sen kirjallisuuskatsauksessa, heijastaa rajatiedon harrastajien maailmankuvaa. Rajatietoa terminä tai käsitteenä ei oikeastaan edes ole olemassa tieteen käsitteistössä. Kun tässä erittelen yksikköteoriani käsitteitä, on muistettava, että käsitteet ja niiden väliset suhteet (eli teoria) ovat vain apuvälineitä tutkittavan todellisuuden jäsentämisessä. Käsitteet eivät itsessään kerro tarkoitteidensa olemassaolosta mitään.

Tilanne

Käsitteelle ”tilanne” on kehitetty mitä erilaisimpia alakäsitteitä (ks. Dervin 1983, 14-15,

⁴ Tämä on uusi käsite, jota ei kirjallisuuskatsauksen formaalissa teoriassa vielä ollut. Käsitteen lisääminen on hyvä esimerkki teorian ”elävyydestä”.

60), joiden tarkoituksena on kuvata eri tapoja, joilla yksilö voi kokea tilanteen (Dervin 1983, 14). Oman tutkimukseni kannalta relevantteja alakäsitteitä ovat tilanteen liiketila (saavuttamisen todennäköisyys ja liikkumisen vapaus), tavoite tilanteessa (FAK-tavoitteet, tavoitteen välineellisyys ja tavoitteen henkisyys), tavoitteen tärkeys, vaihe tilanteessa, tilanteen kesto sekä tilanteen toistuneisuus.

Sense-making -teorian keskeisin tilannemuuttuja on *tilanteen liiketila*⁵ (*situation movement state*), joka merkitsee sitä tapaa, jolla yksilö kokee liikkeensä aika-avaruudessa estyneen tai pysähtyneen (Dervin 1983, 15,60; Tuominen 1994, 69-70). Tämä tielle ilmaantunut este synnyttää kuilun eli tiedontarpeen yksilössä (Dervin 1983, 15). Eri liiketiloja luetellaan kirjallisuudessa toistakymmentä, mutta Suvi Perttulan gradussaan esittämä typologia, joka perustuu Dervinin ja muiden työhön, on teoreettisesti mielenkiintoisin. Siinä on yhdeksän eri liiketilakategoriaa:

- 1) *Odottelutilanteessa (waiting)* toimija kuluttaa aikaa odottaen jotain tiettyä asiaa.
- 2) *Estetilanteessa (barrier)* toimija tietää, mihin hän haluaa mennä, mutta jokin tilapäisesti estää etenemisen tai hidastaa sitä.
- 3) *Etenemistilanteessa (moving)* toimija kokee etenevänsä esteettömästi kohti tavoitettaan.
- 4) *Päätöstilanteessa (decision)* toimija joutuu pysähtymään valitakseen kahden tai useamman eri suunnan (tavoitteen) välillä tai hän pohtii, mikä menettelytapa parhaiten veisi haluttuun tavoitteeseen.
- 5) *Huolutilanteessa (worry)* toimijalla on mahdollisuuksia saavuttaa tavoite ainakin osittain. Toisaalta hänen etenemisensä ei tunnu täysin vapaalta, koska hän tuntee olevansa ympäröivien olosuhteiden “puristuksissa”, mikä aiheuttaa hänelle pelkoa vielä epämiellyttävämpään tilanteeseen joutumisesta.
- 6) *Suunnistamistilanteessa*⁶ (*orienting*⁷) toimija tietää, mihin hän pyrkii eikä kukaan varsinaisesti estä häntä liikkumasta. Tavoitteen saavuttaminen vaikuttaa kuitenkin hieman epävarmalta, joten hän etenee varovaisesti ja varmistellen.
- 7) *Umpikujatilanteessa*⁸ (*dead end*⁹) toimija on yllättäen joutunut tilanteeseen, jossa hänestä näyttää, ettei hän voi saavuttaa tavoitetta. Umpikujatilanteita ovat esimerkiksi *tienhuuhtoutumistilanne (wash-out)*, jossa tie, jota kuljetaan, häviää yhtäkkiä pois, ja *tienpuuttumistilanne (spin-out)*, jossa yksilö näkee itsensä paikassa, josta ei vie tietä[, tai] ... jossa tie ... on näkyvässä, [mutta se] vie tuntemattomaan lopputulokseen.
- 8) *Ongelmallisessa tilanteessa (problematic situation)* toimija on tiellä, jolla hän ei haluaisi olla; tiellä, jota hän joutuu etenemään, vaikkei haluaisikaan.
- 9) *Tienvaihtamistilanteessa*¹⁰ (*shifting roads*¹¹) toimijaa ei estä mikään, mutta hän tuntee, ettei hän voi toteuttaa tavoitteitaan tässä tietyssä tilanteessa, joten hän vaihtaa “tietä” tai “paikkaa”, jotta voisi pitää kiinni tavoitteistaan. (Perttula 1993, 67-69)

Mikä tekee Perttulan jäsenyyksestä hedelmällisen, on sen tapa järjestää yllä luetellut

⁵ Liitteen 3 haastattelurungon kysymykset B1-2.

⁶ Tämä on ilmeisesti Perttulan itse kehittämä kategoria.

⁷ Oma käännosehdotukseni.

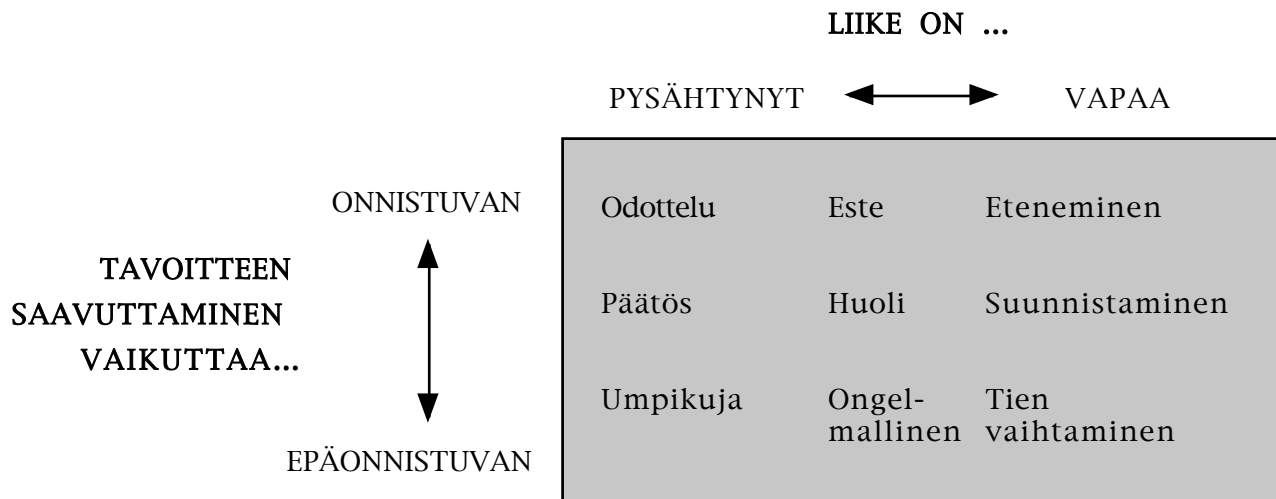
⁸ Tämä on ilmeisesti Perttulan itse kehittämä kategoria.

⁹ Oma käännosehdotukseni.

¹⁰ Tämä on ilmeisesti Perttulan itse kehittämä kategoria.

¹¹ Oma käännosehdotukseni.

liiketilat kahden ulottuvuuden mukaan. Nämä ulottuvuudet ovat *saavuttamisen todennäköisyys*¹² ja *liikkumisen vapaus*¹³ (Perttula 1993, 66). Kummallakin ulottuvuudella on kolme pykälää, niin että niistä saa ristiintaulukoimalla taulukon (kuvio 1), jossa on kolme kertaa kolme eli yhdeksän solua.

KUVIO 1. Tilanteen liiketilat tavoitteen saavuttamisen todennäköisyyden ja liikkumisen vapauden mukaan. Lähde: Perttula 1993, 67.

Erääksi olennaiseksi aspektiksi tilannetta voisi kuvitella yksilön *tavoitteen tilanteessa*¹⁴, koska inhimillisen toiminnan oletetaan olevan luonteeltaan tavoitteellista. Voi tietenkin olla tilanteita, joissa yksilöllä ei ole mitään tavoitetta. Tavoitteet ilmentävät inhimillisiä perustarpeita, jotka Tom Wilson jakaa kolmeen tyyppiin: 1) fysiologisiin¹⁵, 2) affektiivisiin¹⁶ ja 3) kognitiivisiin¹⁷ tarpeisiin (Wilson 1981, 7; Wilson 1997, 39). Koska tiedontarve voi syntyä minkä tahansa perustarpeen pohjalta, sekaannusten välttämiseksi viittaa perustarpeisiin termillä ”tavoite”. Lyhyiden vuoksi kutsun Wilsonin esittämää tavoiteluokittelua *FAK*¹⁸-*tavoitteiksi*¹⁹. Näitä tavoiteluokkia voidaan tarkentaa ja konkretisoida jakamalla luokat edelleen alaluokkiin, joita olen kerännyt kirjallisuudesta (ks. Dervin 1983, 17, 65; Dervin 1989, 222, 225; Dervin 1992, 75; Wilson 1981, 7):

¹² Perttulalla tämä on alunperin ”tavoitteen saavuttamismahdollisuus” (Perttula 1993, 66). Ks. liitteen 3 haastattelurungon kysymys B2.

¹³ Perttulalla tämä on alunperin ”toimijan vapaa etenemismahdollisuus” (Perttula 1993, 66). Ks. liitteen 3 haastattelurungon kysymys B1.

¹⁴ Liitteen 3 haastattelurungon kysymykset A4-7.

¹⁵ ”Fysiologinen” = ruumiin toimintaan liittyvä (Collins 1987, 1077-1078).

¹⁶ ”Affektiivinen” = tunnepitoinen (Nykytieto 1984, 14).

¹⁷ ”Kognitiivinen” = tietoa koskeva (Nurmi ym 1996, 194).

¹⁸ Tulee sanoista Fysiologinen, Affektiivinen ja Kognitiivinen.

¹⁹ Liitteen 3 haastattelurungon kysymykset A4 ja A7.

Fysiologiset tavoitteet

- levon saaminen
- ravinnon saaminen
- seksin harjoittaminen
- suojaan pääseminen

Affektiiviset tavoitteet

- hallitseminen
- jatkaminen
- kuulluksi tuleminen
- kuuluminen johonkin
- motivaation saaminen
- nautinnon saaminen
- onnelliseksi tuleminen
- pahasta tilanteesta pääseminen
- pahan tilanteen välttäminen
- saavuttaminen
- siirtyminen muihin asioihin
- tilanteen helpottuminen
- tuen saaminen
- virikkeiden saaminen
- yhteyden saaminen muihin

Kognitiiviset tavoitteet

- asian saaminen mielestä
- käsitteiden saaminen
- löytäminen
- suunnan löytäminen
- suunnitteleminen
- taitojen oppiminen
- tarkkaileminen
- vahvistuksen saaminen

FAK-luokituksen ongelmana on se, että yksittäisiä tavoitteita ei ainakaan käsitetasolla pystytä sijoittamaan täysin yksiselitteisesti ainoastaan yhteen sen kolmesta pääkategoriasta. Toivon että tutkimusaineisto tuo asiaan selvennystä.

Wilsonin ehdottama FAK-typologia ei ole ainoa mahdollinen. Toinen yksilön tavoitteita luonnehtiva luokitus on *tavoitteen välineellisyys*²⁰: onko tavoite itseisarvoinen eli tavoite sinänsä, vai onko se väline jonkin toisen tavoitteen saavuttamiseksi. Välineellisyys tarkoittaa tässä tavoitteen välineellisyyttä; kuten kirjallisuuskatsuksessa totesin, tiedollinen toiminta on aina välineellistä, koska se on alisteista yksilön perustarpeille eli tavoitteille. Voidaan sanoa, että kun tavoite on itseisarvoinen, tiedollisen toiminnan synnyttää yksilön kokema kiinnostus jotakin asiaa kohtaan. Kun tavoite on välineellinen, tiedollisen toiminnan synnyttäjänä on yksilön kohtaama ongelma tai tarve muuttaa jotakin asiaa. Tiedonhankinnan kirjallisuudessa dikotomiaan ”itseisarvoiset” vs. ”välineelliset” tarpeet on viitattu ainakin ilmauksilla ”kiinnostus” vs. ”huoli” (Wilson 1977), ”orientoivat” vs. ”praktiset” tarpeet (Järvelin 1987; Savolainen 1995a; Savolainen 1995b), ”lykätyt” vs. ”välittömät” tarpeet, ”potentiaaliset” vs. ”kineettiset” tarpeet (Krikelas 1983) sekä ”ei-välineelliset” vs. ”välineelliset” tarpeet (Wilson 1995).

Kolmas tavoitteita kuvaava typologia on *tavoitteen henkisyys*²¹: onko tavoite yksilön

²⁰ Liitteen 2 haastattelurungon kysymys A5.

²¹ Liitteen 2 haastattelurungon kysymys A6.

mielestä maallinen²² vai henkinen²³. Tavanomaisissa tiedollisen toiminnan tutkimuksissa tämä erottelu ei ole tarpeellinen, mutta rajatiedon ollessa kyseessä luulen tavoitteen henkisyyden olevan merkityksellisen ulottuvuuden.

Nämä kolme tavoitetytologiaa tulevat esille uudelleen tiedon käytön yhteydessä. Tämä siksi, että tavoitteet ovat luonnollinen lähtökohta tiedolliselle toiminnalle, kun taas tiedon soveltaminen käytäntöön on sille luonnollinen loppu. Tietoa käyttämällä yksilö voi saavuttaa tavoitteensa, tai saada aikaan jotain mitä hän ei ollut aikaisemmin edes tavoitellutkaan.

On vielä huomattava, että tavoitteet eivät ole samanarvoisia. Siksi on otettava huomioon myös *tavoitteen tärkeys*²⁴: kuinka tärkeänä yksilö pitää tietyn tavoitteen saavuttamista (vrt. Dervin 1983, 60). Tärkeyskategorioita on kolme: tärkeä²⁵, ei kovin tärkeä²⁶ sekä ei lainkaan tärkeä²⁷.

Muihin tilannetta täsmentäviin käsitteisiin kuuluu *vaihe tilanteessa*²⁸ (*distance into situation*). Tämä merkitsee sitä, kokeeko yksilö tietyllä aika-avaruuden hetkellä olevansa alkupuolella, keskellä vai loppupuolella koko tilannetta (Dervin 1983, 60).

Tilanteen ajalliseen luonteeseen kuuluu myös *tilanteen kesto*²⁹. Tämä ilmoittaa sen ajan, joka kuluu tilanteen syntymisestä sen päättymiseen tai laukeamiseen. Kesto voidaan luokitella alustavasti seuraaviin kategorioihin: tunti, vuorokausi, viikko, kuukausi, puoli vuotta, vuosi, kaksi vuotta, kolme vuotta jne.

Käsite *tilanteen toistuneisuus*³⁰ (*past experience*) viittaa siihen, missä määrin yksilö hahmottaa tilanteen samankaltaisena kuin aikaisemmin kokemiaan tilanteita (Dervin 1983, 60). Käsitteen sisältö on mustavalkoinen, sillä kukin tilanne joko on tai ei ole aikaisemman toistoa. Toistuneisuus on relevantti käsite, jos ajatellaan että kukin koettu tilanne vaikuttaa potentiaalisesti kaikkiin sitä ajallisesti seuraaviin tilanteisiin. Aikaisemmilla samankaltaisiksi koetuilla tilanteilla voisi kuvitella olevan vaikutusta nykyiseen tilanteeseen.

---

²² "Maallinen" merkitsee maanpäällistä (Nykytieto 1984, 371), ts. kaikkea fyysistä tai psyykkistä, joka on sidottu aika-avaruuteen.

²³ "Henkinen" on maallisen vastakohta: se tarkoittaa "sekä transsendenssia (olemassaolon kokemista fyysisen/psykologisen tuolla puolen) että immanenssia (transsendentin havaitsemista fyysisessä/psykologisessa), uskonnosta riippumatta" (Decker 1993, 34). Henkinen on ajan ja paikan tuolla puolen eli aika-avaruuden ulkopuolella.

²⁴ Liitteen 3 haastattelurungon kysymys B3.

²⁵ Liitteen 3 haastattelurungon kysymyksen B3 vastausvaihtoehdot a) ja b).

²⁶ Liitteen 3 haastattelurungon kysymyksen B3 vastausvaihtoehdot c) ja d).

²⁷ Liitteen 3 haastattelurungon kysymyksen B3 vastausvaihtoehto e).

²⁸ Liitteen 3 haastattelurungon kysymykset A1-2.

²⁹ Liitteen 3 haastattelurungon kysymykset A1-2.

³⁰ Liitteen 3 haastattelurungon kysymys B8.

Tiedontarve eli kuilu

Tiedontarpeen käsitettä on tarkennettu kirjallisuudessa lukuisilla alakäsitteillä, joilla on yritetty kuvata sitä, kuinka yksilö hahmottaa tiedontarpeensa. Käsillä olevan tutkimuksen kannalta hedelmällisimpiä alakäsitteitä ovat aihefokus, 6W-fokus, entiteettifokus, aikafokus, tiedontarpeen funktio sekä tiedonhankinnan kriteeri.

Ei riitä, että kuilua tai tiedontarvetta luonnehditaan ainoastaan sen muodollisten piirteiden avulla. On olennaisen tärkeää tietää ensin se, mitä konkreettista aihetta tiedontarve koskee. Tätä varten on olemassa alakäsite *aihefokus*³¹ (*descriptive focus*), joka siis tyypittelee tiedontarpeita sen mukaan, mihin aihealueeseen ne kohdistuvat. Tiedollisen toiminnan tutkimukseen ei ole kehitetty mitään yleistä aiheuokitusta³², koska aihekategoriat riippuvat aina kulloisestakin tutkimuskohteesta. Omassa tutkimuksessani aiheuokitus ei voi perustua mihinkään muuhun kuin paranormaaliiin ja rajatietoon. Eri paranormaaleja ilmiöitä väitetään olevan kymmeniä ellei satoja. Niitä ovat luettelointeet ja luokitelleet ainakin Atle Blomqvist (1981, 20-21), Raimo Heiskanen (1977, 5), S. Albert Kivinen (1989, 55) sekä Maya Pilkington ja muut (1988, 68-69). Pääasiassa näiden lähteiden ja graduani (Kari 1996) varten tekemääni kyselyyn saatujen vastausten pohjalta olen koonnut yhdeksänluokkaisen rajatiedon typologian. Yksityiskohtainen luettelo kunkin kategorian sisällöstä löytyy liitteestä 1, jossa tulee samalla esiteltyä käsitteen ”rajatieto” ekstensio eli ne ilmiöt ja näihin liittyvät uskomukset, joihin käsite viittaa. Liitteen 1 luettelo ei ole tyhjentävä, mutta se antaa varmasti jonkinlaisen kuvan rajatiedon alan laajuudesta ja monivivahteisuudesta.

- 1) Parafyysiset ilmiöt (mielen vaikutus aineeseen; yliluonnolliset olennot, esineet ja energiat)
- 2) Parapsyykkiset ilmiöt (havainnoiminen tai tiedon saaminen yliluonnollisella tavalla (Fahler 1969, 17-18) sekä muuttuneet tietoisuuden tilat)
- 3) Paranormaalit lainmukaisuudet
- 4) Vaihtoehtoiset hoitomuodot
- 5) Okkultismi (salaopit)
- 6) Muut paranormaalit uskomusjärjestelmät
- 7) Uskonto
- 8) Paranormaalien tutkimus
- 9) Rajatiedon ulkopuoliset aiheet

Sense-making -teoriassa kuiluja eli tiedontarpeita luokitellaan useimmiten sen mukaan, millaisia kysymyksiä yksilö esittää mielessään ja/tai ääneen (Perttula 1993, 24; Tuominen 1992a, 37; Tuominen 1992b, 114). Kirjallisuudesta päätellen ylivoimaisesti käytetyin kuiluluokitus on ns. 6W-fokus³³ (*6 W focus*) joka kuvaa sitä, mihin aika-

³¹ Liitteen 3 haastattelurungon kysymykset A3 ja C1-2.

³² Kirjastojen käyttämät luokitusjärjestelmät eivät kelpaa tähän tarkoitukseen.

³³ Kirjain ”W” viittaa tämän esiintymiseen luokituksen englanninkielisissä termeissä (esim. ”What”). Numero ”6” puolestaan ilmoittaa eri kysymysten lukumäärän. Alun perin termi on 5W, koska kysymykset jaetaan yleensä viiteen tyyppiin. Yksi näistä on ”Milloin/missä”, jonka olen erottanut kahdeksi eri luokaksi. Näin saadaan kuusi kysymyskategoriaa. Ks. liitteen 3 haastattelurungon kysymykset C1-2.

avaruuden aspektiin yksilön esittämä kysymys kohdistuu (Dervin ym. 1982, 430). Kysymystyyppinä on kuusi:

- 1) *Kuka (who)*: yksilö yrittää löytää elävän entiteetin³⁴ (ihmisen, ihmisenkaltaisen olennon³⁵, eläimen tai kasvin).
- 2) *Mikä (what)*: yksilö yrittää löytää elottoman entiteetin³⁶ (esineen, tapahtuman tai tilanneolosuhteen).
- 3) *Missä (where)*: yksilö yrittää saada selville tapahtuman sijainnin.
- 4) *Milloin (when)*: yksilö yrittää saada selville tapahtuman ajankohdan.
- 5) *Miten (how)*: yksilö yrittää löytää keinon tai menetelmän liikkua yhdestä aika-avaruuden pisteestä toiseen.
- 6) *Miksi (why)*: yksilö yrittää löytää syyn tai selityksen tapahtumalle tai tilanneolosuhteelle, tai toisen toimijan motiivin tapahtumassa tai tilanteessa. (Dervin 1983, 16, 62; Dervin ym. 1982, 431; ks. myös Kumpulainen 1993, 29; Perttula 1993, 24; Tuominen 1992a, 37; Tuominen 1992b, 114)

Vähemmän käytetty kuin 6W-fokus, mutta ei vähemmän kiinnostava kuilutypologia on *entiteettifokus*³⁷ (*entity focus*). Se jäsentää kuiluja sen mukaan, mihin entiteettiin tiedontarve kohdistuu (Dervin ym. 1982, 432). Näitä entiteettejä on neljää lajia:

- 1) *Itse (self)*: tiedontarpeen kohteena on yksilö itse.
- 2) *Toinen (other)*: tiedontarpeen kohteena on toinen elävä entiteetti (ihminen, ihmisenkaltainen olento³⁸, eläin tai kasvi).
- 3) *Esine (object)*: tiedontarpeen kohteena on esine.
- 4) *Tilanne (situation)*: tiedontarpeen kohteena on tilanne, tapahtuma tai prosessi. (Dervin 1983, 62; Dervin ym. 1982, 431)

Toinen vähemmälle huomiolle jäänyt kuiluluokitus on *aikafokus*³⁹ (*time focus*), joka jakaa kuilut luokkiin sen mukaan, mihin tiedontarve kohdistuu ajallisesti suhteessa tiettyyn tilanteeseen. Aikafokuksia on kolme: menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus (Dervin 1983, 16, 62; Dervin 1992, 75; Dervin ym. 1982, 430, 431).

Tiedontarve voidaan käsitteellistää myös *tiedontarpeen funktion*⁴⁰ kautta, eli sen kautta, mikä tehtävä tarvitulla tiedolla on suhteessa yksilön etukäteistietämykseen. Tom Wilson ja Christina Walsh erottavat kolme tiedontarvetyyppiä näiden funktion mukaan: 1) tarve saada uutta tietoa, 2) tarve selventää omattua tietoa sekä 3) tarve vahvistaa omattua tietoa (Wilson 1995, 3; Wilson 1997, 40; Wilson & Walsh 1995, 6).

Ennen kuin yksilö ryhtyy etsimään tietoa, hän saattaa asettaa jonkin *tiedonhankinnan*

³⁴ Entiteetti on "olio, ilmiö, itsenäinen kokonaisuus" (Nurmi ym. 1996, 84). Dervin, Jacobson ja Nilan puhuvat tässä kohtaa vain ihmisistä (Dervin ym. 1982, 431), mutta tähän kategoriaan on mielestäni luontevinta sijoittaa kaikki elollinen vastakohtana elottomalle.

³⁵ Tämä voi olla esim. henkiolento tai humanoidi.

³⁶ Dervin, Jacobson ja Nilan käyttävät tässä termiä "ei-inhimilliset entiteetit" (Dervin ym. 1982, 431), mutta kuten edellisessä kohdassa totesin, haluan tehdä selvän eron elävien ja elottomien entiteettien välillä.

³⁷ Liitteen 3 haastattelurungon kysymykset C1-2.

³⁸ Tämä voi olla esim. henkiolento tai humanoidi.

³⁹ Liitteen 3 haastattelurungon kysymykset C1-2.

⁴⁰ Liitteen 3 haastattelurungon kysymys C2.

*kriteerin*⁴¹. Tämä on tarvittuun tietoon tai sen saantiin liittyvä arvosteluperuste, joka osaltaan ohjaa tiedonhankintaa toimimalla tässä ikään kuin suodattimena, joka siivilöi olennaisen epäolennaisesta. Kirjallisuudesta löytyi seuraavat kymmenen tiedonhankinnan kriteeriä (ks. Chen & Hernon 1982, 28, 66; Dervin 1989, 223, 225; Savolainen 1993a, 100):

- 1) Tiedon laajuus eli kokonaisvaltaisuus
- 2) Tiedon saanti halvalla
- 3) Tiedon saanti vähällä vaivalla
- 4) Tiedon suora soveltuvuus tilanteeseen
- 5) Tiedon syvyys eli erikoistuneisuus
- 6) Tiedon luotettavuus
- 7) Tiedon uutuus
- 8) Tiedon tarkkuus
- 9) Tiedon saanti nopeasti
- 10) Tiedon ymmärrettävyys

Yllä käsitellyistä tiedontarvetypologioista kaikki paitsi tiedonhankinnan kriteeri tulevat uudestaan esille edempänä. Samojen luokittelujen käyttö tiedonhankinnan kohdalla on perusteltua, koska haluan saada selville, missä määrin saatu tieto vastaa tiedontarpeita.

Tiedonhankinta

Tiedonhankinnaksi on informaatiotutkimuksessa tavallisesti ymmärretty se, mitä tiedonlähteitä yksilö hyödyntää. Omassa tutkimuksessani tiedonhankinta käsitteellistetään paljon monipuolisemmin. Tiedonhankintaa tarkennan alakäsitteillä tiedonhankintastrategia (tiedonhankintatapa ja tiedonhankinnan ajankohta), tiedonlähde (lähteen tyyppi (entiteettityyppi, lähteen ulkoisuus, lähteen formaalius ja lähteen normaalius), lähteen tuttuus, löytötapa, yksilön status, viestinnän avoimuus, tiedonpyyntö ja tyytymättömyys lähteeseen) sekä saatu tieto (aihefokus, 6W-fokus, entiteettifokus, aikafokus, tiedon funktio, saamisen tapa, vastauksen ajankohta, tiedon vastaavuus sekä tyytymättömyys tietoon).

Tiedonhankintastrategia

Tiedonhankintastrategia on käsite, jota tarvitaan sen ymmärtämiseksi, miten yksilö hankkii ja/tai saa tietoa. Käsitteen pitäisi olla tiedollisen toiminnan pääkäsitteitä, mutta jostain syystä se on jäänyt vähälle huomiolle. Tiedonhankintastrategiaa ei ole määritelty alamme kirjallisuudessa, joten se on tehtävä itse. Määrittelen täten tiedonhankintastrategian⁴² yleiseksi toimintasuunnitelmaksi, jonka mukaan yksilö hankkii tietoa tiettyä tiedontarvetta varten. Käsitteen alakäsitteitä ovat tiedonhankinta-

⁴¹ Liitteen 3 haastattelurungon kysymys D3.

⁴² ”Strategia” on ”laskelmointiin perustuva toimintasuunnitelma” (Nurmi ym. 1996, 401).

tapa ja tiedonhankinnan ajankohta.

*Tiedonhankintatapa*⁴³ (*mode of searching*) on se tapa, jolla yksilö hankkii ja/tai saa tietoa tietyssä tilanteessa. Tom Wilson ja Christina Walsh ehdottavat, että on olemassa neljä eri tiedonhankintatapaa. Näihin olen lisännyt yhden, joka tuntui puuttuvan (listassa ensimmäisenä), jolloin saadaan viisi tapaa:

- 1) *Satunnainen löydös (accidental discovery*⁴⁴): yksilö löytää relevanttia tietoa täysin sattumalta kun hän on tekemässä jotain aivan muuta⁴⁵.
- 2) *Passiivinen huomio (passive attention)*: tietoa ei hankita tarkoituksellisesti, mutta yksilö voi silti saada sitä (esim. radiota kuuntelemalla tai televisiota katsomalla).
- 3) *Passiivinen etsintä (passive search)*: tiedonhankinnan tuloksena yksilö löytääkin muuta tietoa, joka sattuu olemaan hänelle relevanttia
- 4) *Aktiivinen etsintä (active search)*: yksilö hankkii tietoa aktiivisesti.
- 5) *Jatkuva etsintä (ongoing search)*: yksilön aktiivinen etsintä on vakiinnuttanut ajatusten, uskomusten ja arvojen perusviitekehyksen (maailmankuvan), mutta välillä hän etsii lisää tietoa pitääkseen maailmankuvansa ajan tasalla tai laajentaakseen sitä. (Wilson & Walsh 1995, 22)

Yksilö ei aina ryhdy hankkimaan tietoa heti tiedontarpeen ilmettyä. Siksi on hyvä tietää *tiedonhankinnan ajankohta*⁴⁶ eli se, aloittaako toimija tiedonhankinnan heti, myöhemmin vai ei koskaan.

Tiedonlähde

Tiedonlähteen hahmottamiseen liittyy paljon muutakin kuin pelkkä lähteen tyyppi. Lisensiaatintyössäni tiedonlähde ja yksilön vuorovaikutusta sen kanssa kuvaavat seuraavat alakäsitteet: lähteen tyyppi (entiteettityyppi, lähteen ulkoisuus, lähteen formaalius ja lähteen normaalius), lähteen tuttuus, löytötapa, yksilön status, viestinnän avoimuus, tiedonpyyntö sekä tyytymättömyys lähteeseen.

Luonnollinen lähtökohta tiedonlähteen käsitteellistämiseksi on määrittää *lähteen tyyppi*⁴⁷: millainen tiedonlähde on perusluonteeltaan. Ensinnäkin tiedonlähteet voidaan jakaa luokkiin niiden *entiteettityypin*⁴⁸ perusteella, eli sen perusteella, millaisia entiteettejä ne ovat. Kun Mary Brownin (1991, 11), Ching-Chih Chenin ja Peter Hernonin (1982, 17) sekä Tom Wilsonin (1981, 4) vaillinaisista entiteetti-*luokituksista* tehdään synteesi, saadaan nelikategorinen tiedonlähteiden entiteettitypologia:

- 1) *Itse*: tiedonlähteenä on yksilö itse (esim. ajattelu, muisti, intuitio tai alitajunta).

⁴³ Liitteen 3 haastattelurungon kysymykset E1-2.

⁴⁴ Oma käänökseni.

⁴⁵ Voidaan tietysti keskustella siitä, onko tässä kyseessä strategia vai strategian puute. Jos kuitenkin ajatellaan kaikkia mahdollisia tapoja, joilla tietoa voi löytää, tiedon löytäminen sattumalta olisi jollain tavalla otettava huomioon.

⁴⁶ Liitteen 3 haastattelurungon kysymys E1.

⁴⁷ Liitteen 3 haastattelurungon kysymykset E1-2.

⁴⁸ Liitteen 3 haastattelurungon kysymykset E1-2.

- 2) *Toinen olento*: tiedonlähteenä on toinen elävä entiteetti (ihminen, ihmisenkaltainen olento⁴⁹, eläin tai kasvi).
- 3) *Organisaatio*: tiedonlähteenä on organisaatio, jota edustaa ainakin yksi elävä entiteetti.
- 4) *Dokumentti*: tiedonlähteenä on dokumentti eli tallennetussa muodossa olevan informaation kantaja.

Toiseksi tiedonlähteet voidaan jakaa analyttisemmin kahtia *lähteen ulkoisuuden*⁵⁰ mukaan. Tällöin kukin tiedonlähde voi olla joko sisäinen tai ulkoinen yksilöön nähden (Huston 1991, 143). Entiteettityypeistä vain ”itse” on sisäinen tiedonlähde; muut (toiset olennot, organisaatiot ja dokumentit) ovat ulkoisia.

Kolmas tapa erotella tiedonlähteitä on tyypitellä nämä *lähteen formaaliuden*⁵¹ perusteella formaaleihin ja informaaleihin lähteisiin. Formaalisissa tiedonlähteissä informaatio on tallennetussa muodossa eli dokumentissa, ja informaalisissa lähteissä informaatio on tallentamattomassa muodossa eli ”livenä”. Entiteettityypeistä kaikki muut paitsi dokumentit ovat informaaleja lähteitä (itse, toiset olennot ja organisaatiot).

Neljäs kriteeri tiedonlähteiden tyypittelylle on *lähteen normaalius*⁵² eli se, pitääkö yksilö tiedonlähdeä normaalina vai paranormaalina. Normaaleja lähteitä ovat esim. oma muisti, ystävä tai kirjasto, ja paranormaaleja lähteitä mm. alitajunta, humanoidi tai henkiolentojen muodostama veljeskunta.

Tiedonlähteen käytön voisi olettaa riippuvan ainakin jossain määrin *lähteen tuttuudesta*⁵³. Tuttuus merkitsee yksinkertaisesti sitä, onko yksilö hankkinut tai saanut aikaisemmin tietoa samasta tiedonlähteestä vai ei.

Alakäsité *löytötapa*⁵⁴ kertoo siitä, millä tavalla toimija löytää tiedonlähteen. Koska tätä ei ole aiemmin tutkittu, luokitus on tehtävä aineiston perusteella.

Sosiaalisen näkökulman tiedonhankintaan tarjoaa huomion kiinnittäminen lähteen ja tiedonhankkijan väliseen suhteeseen. Sense-making -teorian käsite *yksilön status*⁵⁵ (*perceived relative status*) tarkoittaa sitä, millaisena yksilö hahmottaa oman asemansa ihmisenä suhteessa kohtaamaansa tiedonlähteeseen (Nilan 1985, 26). Status on mielekäs käsite vain silloin, kun yksilö on tekemisissä toisen olennon tai organisaation kanssa. Mahdollisia yksilön statuksia on kolme: alhaisempi⁵⁶, sama⁵⁷ ja korkeampi asema⁵⁸ (Dervin 1983, 60; vrt. Nilan 1985, 36).

⁴⁹ Tämä voi olla esim. henkiolento tai humanoidi.

⁵⁰ Liitteen 3 haastattelurungon kysymykset E1-2.

⁵¹ Liitteen 3 haastattelurungon kysymykset E1-2.

⁵² Liitteen 3 haastattelurungon kysymykset E1-2.

⁵³ Liitteen 3 haastattelurungon kysymys E13.

⁵⁴ Liitteen 3 haastattelurungon kysymys E1.

⁵⁵ Liitteen 3 haastattelurungon kysymys E3.

⁵⁶ Liitteen 3 haastattelurungon kysymyksen E3 vastausvaihtoehdot d) ja e).

⁵⁷ Liitteen 3 haastattelurungon kysymyksen E3 vastausvaihtoehdot c).

⁵⁸ Liitteen 3 haastattelurungon kysymyksen E3 vastausvaihtoehdot a) ja b).

Toinen sosiaalinen alakäsite on *viestinnän avoimuus*⁵⁹ (*perceived openness of communication*), joka on sekin sense-making -teorian peruja. Viestinnän avoimuus merkitsee sitä, missä määrin yksilö kokee suhteensa tiedonlähteeseen sellaisena, että viestintä voi virrata molempiin suuntiin osapuolten välillä (Dervin 1983, 60; Nilan 1985, 26). Taaskin käsite on relevantti vain siinä tapauksessa, että tiedonlähde on toinen olento tai organisaatio. Avoimuuden tyyppejä on kolme:

- 1) *Avoin viestintä*⁶⁰ (*open communication*): yksilön mielestä tiedonhankintatilanteessa on jotakin, joka saa hänet tuntemaan itsensä tervetulleeksi kommunikoidaan tiedonlähteen kanssa.
- 2) *Kaksiselitteinen viestintä*⁶¹ (*ambiguous communication*⁶²): yksilön mielestä tiedonhankintatilanteessa on jotakin, joka ei saa häntä tuntemaan itseään niin tervetulleeksi kuin ei-tervetulleeksikaan, tai saa hänet tuntemaan molempia.
- 3) *Suljettu viestintä*⁶³ (*closed communication*): yksilön mielestä tiedonhankintatilanteessa on jotakin, joka saa hänet tuntemaan itsensä ei-tervetulleeksi kommunikoidaan tiedonlähteen kanssa. (Nilan 1985, 38)

Tiedontarve ja se, mitä yksilö lopulta kysyy tai pyytää tietyltä tiedonlähteeltä, eivät aina ole yhteneväiset. Tämä jälkimmäinen on sisäisen tiedontarpeen ulkoinen ilmaisu, ja sitä kutsutaan *tiedonpyynnöksi*⁶⁴ (*information demand*) (Line 1974, 87). Jälleen on todettava, että käsite on mielekäs vain kun yksilö hankkii tietoa toiselta olennoilta tai organisaatiolta. Tiedonpyynnön suhdetta tiedontarpeeseen ei ole tietääkseni tutkittu tai edes luokiteltu aikaisemmin, joten tässä vaiheessa voin esittää vasta alustavan tyypittelyn. Sen verran voi sanoa, että tiedonpyyntö on joko täysin samanlainen, osaksi samanlainen tai täysin erilainen kuin tiedontarve, taikka sitten yksilö ei pyydä tarvimaansa tietoa lainkaan. Tutkimusaineisto kertonee, millä tavoilla ja miksi tiedonpyyntö poikkeaa tiedontarpeesta.

Koska tutkimukseni eräänä pyrkimyksenä on saada selville, millaisia ongelmia rajatiedollisessa toiminnassa on, tiedonlähteitä on kiintoisaa luonnehtia myös käsitteen *tyytymättömyys lähteeseen*⁶⁵ avulla. Tämä kuvaa sitä, havaitseeko toimija tiedonlähteessä jotakin negatiivista vai ei. Tyytymättömyyden aiheuttajat voidaan kategorisoida vasta aineiston analyysin jälkeen.

Saatu tieto

Tiedonlähteestä saatu tieto voidaan ainakin käsitetasolla erottaa selvästi sen lähteestä. ”Saadussa tiedossa” ei enää ole kysymys tiedonlähteestä sinänsä, vaan käsite viittaa yksilön lähteestä saaman informaation tulkitsemiseen tiedoksi ja itse tähän tietoon. Saadun tiedon alakäsitteet ovat tässä tutkimuksessa aihefokus, 6W-fokus, entiteettifokus,

⁵⁹ Liitteen 3 haastattelurungon kysymys E4.

⁶⁰ Liitteen 3 haastattelurungon kysymyksen E4 vastausvaihtoehdot a) ja b).

⁶¹ Tämä kategoria puuttuu Nilanilta, joten jouduin lisäämään sen itse. Pidän keskimmäistä luokkaa yhtä tärkeänä kuin kahta muuta, koska luokittelun pitäisi aina olla kattava. Ks. liitteen 3 haastattelurungon kysymyksen E4 vastausvaihtoehdot c).

⁶² Tämä on oma käännökseni.

⁶³ Liitteen 3 haastattelurungon kysymyksen E4 vastausvaihtoehdot d) ja e).

⁶⁴ Liitteen 3 haastattelurungon kysymys E5.

⁶⁵ Liitteen 3 haastattelurungon kysymykset E9 ja E11.

aikafokus, tiedon funktio, saamisen tapa, vastauksen ajankohta, tiedon vastaavuus sekä tyytymättömyys tietoon.

Saadun tiedon kohdalla toistuu viisi samaa typologiaa kategorioineen kuin tiedontarpeen kohdalla: *aihefokus*⁶⁶, *6W-fokus*⁶⁷, *entiteettifokus*⁶⁸, *aikafokus*⁶⁹ sekä *tiedon funktio*⁷⁰. Syynä tähän on se, että haluan verrata tiedontarvetta ja saatua tietoa keskenään saadakseni selville, missä määrin ne ”kohtaavat toisensa”, eli toisaalta missä määrin saatu tieto tyydyttää tiedontarpeen, ja toisaalta mitä sellaista relevanttia tietoa yksilö saa ikään kuin sivutuotteena, jota hän ei varsinaisesti sillä hetkellä tarvinnut. Näitä viittä käsitettä ei ole tarpeen määrittellä ja luokitella tässä uudelleen, koska ne pätevät yhtä lailla saadun tiedon yhteydessä. Erona on vain näkökulma: tiedontarpeen kohdalla katsotaan eteenpäin (mitä yksilöltä puuttuu), mutta saadun tiedon kohdalla katsotaan tavallaan taaksepäin (miten tieto suhteutuu yksilön tiedontarpeeseen ja aikaisempaan tietämykseen).

Alakäsite, joka auttaa tutkijaa ymmärtämään saadun tiedon tai vastauksen reunaehtoja, on tiedon *saamisen tapa*⁷¹. Yleisimmällä tasolla on periaatteessa olemassa kaksi vastakkaista tapaa saada tietoa: normaali ja paranormaali. Normaaleja tiedon saamisen tapoja ovat vaikkapa lukeminen tai kuunteleminen, kun taas paranormaaleja tapoja ovat tiedon saaminen esim. telepatian avulla tai transsitilassa. Kategorioita voidaan tarvittaessa tarkentaa, jos aineisto antaa siihen syyn. On huomattava, että toimija (ei tutkija) itse määrittelee, millä tavalla hän kulloinkin saa tietoa.

Saattaa olla relevanttia tietää myös *vastauksen ajankohta*⁷² (*answering success*): saako yksilö vastauksen heti kysymyksen esitettyään, myöhemmin vai ei koskaan (Dervin 1983, 64).

Oleellinen saadun tiedon alakäsite on *tiedon vastaavuus*⁷³ (*answer completeness*): missä määrin saatu tieto tai vastaus vastaa yksilön tiedontarvetta (Dervin ym. 1982, 433). Vastaavuutta on kolmenlaista: täydellinen vastaavuus⁷⁴, osittainen vastaavuus⁷⁵ ja ei vastaavuutta⁷⁶ (ks. Dervin 1983, 64; Dervin ym. 1982, 433).

Samalla tavalla kuin tiedonlähteen kohdalla, saadussa tiedossakin saattaa olla jotakin ongelmallista. Tähän liittyy käsite *tyytymättömyys tietoon*⁷⁷, joka merkitsee sitä, onko yksilön saamassa tiedossa hänen mielestään jotain negatiivista. Tässäkin

⁶⁶ Liitteen 3 haastattelurungon kysymys E6.

⁶⁷ Liitteen 3 haastattelurungon kysymys E6.

⁶⁸ Liitteen 3 haastattelurungon kysymys E6.

⁶⁹ Liitteen 3 haastattelurungon kysymys E6.

⁷⁰ Liitteen 3 haastattelurungon kysymys E8.

⁷¹ Liitteen 3 haastattelurungon kysymys E6.

⁷² Liitteen 3 haastattelurungon kysymys E6.

⁷³ Liitteen 3 haastattelurungon kysymys E7.

⁷⁴ Liitteen 3 haastattelurungon kysymyksen E7 vastausvaihtoehto a).

⁷⁵ Liitteen 3 haastattelurungon kysymyksen E7 vastausvaihtoehdot b), c) ja d).

⁷⁶ Liitteen 3 haastattelurungon kysymyksen E7 vastausvaihtoehto e).

⁷⁷ Liitteen 3 haastattelurungon kysymys E9.

tyytymättömyyden aiheuttajat voidaan luokitella vasta aineiston analyysivaiheessa.

Tiedon käyttö

Koska tiedon käytön tutkimus on ollut hyvin vähäistä, ”käytön” käsite ei ole ainakaan vielä jäsentynyt kovin moneksi alakäsitteeksi. Tähän saakka lähes ainoa tapa operationaalistaa tiedon käyttö on ollut sense-making -teorian suosima tapa tarkastella yksilölle tiedon käytöstä koituneita hyötyjä ja haittoja (ks. Dervin 1983, 12, 17, 65; Kumpulainen 1993, 5). Käsillä olevassa tutkimuksessa tiedon käyttöä tarkennetaan hieman monipuolisemmin alakäsitteillä käyttötarkoitus (FAK-käyttö⁷⁸, käytön välineellisyys ja käytön henkisyys), käytön haitat sekä käytön ajankohta.

Tiedon *käyttötarkoitus*⁷⁹ heijastaa usein yksilön tavoitetta tilanteessa, sillä perusoletus on se, että tiedon käyttö mahdollistaa tavoitteen saavuttamisen. Voidaan sanoa, että tiedon käyttö on eräs tapa tyydyttää perustarpeita. Tiedon käyttötarkoituksen jaan edelleen alakäsitteiksi *FAK-käyttö*⁸⁰, *käytön välineellisyys*⁸¹ sekä *käytön henkisyys*⁸². Näitä ei ole tarpeen selittää tässä tarkemmin, koska niiden määritelmät ja kategoriat ovat samat kuin tavoitteiden kohdalla. Erona on vain se, että tavoitteiden sijasta nyt on kyseessä tiedon käyttötarkoitus: pystyykö yksilö tietoa käyttämällä saavuttamaan ne tavoitteet, jotka hän itselleen asetti, ja/tai käyttääkö hän saamaansa tietoa johonkin muuhun tarkoitukseen kuin oli alunperin suunnitellut?

Koska tutkimukseni koettaa löytää myös rajatietoon liittyvän tiedollisen toiminnan ongelmia, tiedon käytön yhteydessä on otettava huomioon myös *käytön haitat*⁸³ (*hurts*): mitä haittavaikutuksia saadusta tiedosta on yksilölle. En ole tähän mennessä nähnyt yhtäkään tutkimusta, jossa olisi tutkittu tiedon haittapuolia. Siksi valmista luokitustakaan ei ole saatavilla, vaan joudun kokoamaan sen aineiston pohjalta.

Tiedon käytön ajallista ulottuvuutta mittaamaan on tarkoitettu käsite *käytön ajankohta*⁸⁴, joka tarkoittaa sitä, miten tiedon käyttö tiedollisen toiminnan vaiheena sijoittuu ajallisesti suhteessa tiedonhankintaan. Ajankohta voi olla heti, myöhemmin tai ei koskaan.

Este

Tiedollisen toiminnan esteitä on tutkittu ehkä vieläkin vähemmän kuin tiedon käyttöä, vaikka sen pitäisi olla ensiarvoisen tärkeä käsite, mikäli halutaan ymmärtää tiedonhankinnan ja käytön ongelmia. Esteellä on kaksi alakäsitettä: estetyyppi ja esteen vaihe.

⁷⁸ Tähän sisältyy sense-making -teorian ”hyödyt”.

⁷⁹ Liitteen 3 haastattelurungon kysymykset G1-2.

⁸⁰ Liitteen 3 haastattelurungon kysymykset G1-2.

⁸¹ Liitteen 3 haastattelurungon kysymykset G1-2.

⁸² Liitteen 3 haastattelurungon kysymykset G1-2.

⁸³ Liitteen 3 haastattelurungon kysymys G2.

⁸⁴ Liitteen 3 haastattelurungon kysymykset G1-2.

Tiedollisen toiminnan esteen perusluonteen yrittää tavoittaa käsite *estetyyppi*⁸⁵. Estetypologiat ovat tieteenalallamme harvalukuisia, ja niistäkin vain Brenda Dervinin ehdottama (ks. Chen & Hernon 1982, 19; vrt. Savolainen 1993a, 33) on tarpeeksi systemaattinen. Hänen mukaansa esteitä on viittä eri tyyppiä⁸⁶:

1) *Fyysinen este (physical barrier):*

- tieto on liian kaukana tai muuten tavoittamattomissa

2) *Intellektuaalinen este (intellectual barrier):*

- yksilön kielitaito ei riitä tiedon ymmärtämiseksi
- yksilön koulutus ei riitä tiedon löytämiseksi tai ymmärtämiseksi
- yksilö ei ymmärrä saamaansa tietoa

3) *Psykologinen este (psychological barrier):*

- yksilö luulee selviävänsä tilanteesta ilman lisätietoa
- tiedon hankkiminen on liian vaivalloista
- yksilö ei uskalla kysyä tai etsiä tietoa

4) *Institutionaalinen este (institutional barrier):*

- tiedon hankkiminen kestää liian kauan
- tiedon hankkiminen maksaa liian paljon
- joku ei halua antaa tarvittua tietoa
- joku ei pysty antamaan tarvittua tietoa
- tietoa ei ole olemassa

5) *Yhteiskunnallinen este (societal barrier):*

- sensuuri
- sota

Jotta este saataisiin integroitua muuhun tiedollisen toiminnan malliin, se on jollakin tavalla yhdistettävä muihin käsitteisiin. Tätä varten mukaan on otettu käsite *esteen vaihe*⁸⁷, joka merkitsee sitä, missä vaiheessa tai mistä vaiheesta lähtiessään kohti seuraavaa vaihetta tiedollisessa prosessissa yksilö kohtaa esteen. Koska este voi ainakin periaatteessa tulla eteen missä vaiheessa tahansa, esteen mahdolliset vaiheet ovat tilanne, tiedontarve, tiedonhankintastrategia, tiedonlähde, saatu tieto sekä tiedon käyttö.

Metakäsitteitä

Pääkäsitteet alakäsitteineen liittyvät aina tiettyyn vaiheeseen tiedollisen toiminnan prosessia. On kuitenkin tarpeellista jollakin tavalla kuvata asioita, jotka koskevat rajatietoon tutustumista sekä tiedollisen prosessin etenemistä ja prosessin ajallista sijoittumista suhteessa tutkimushetkeen. Tätä varten otan mukaan metakäsitteet⁸⁸ rajatietoon tutustuminen (tutustumistapa, tutustumissyys ja aika tutustumisesta), alkuvaihe, loppuvaihe, seuraava vaihe sekä aika tilanteesta. Nämä käsitteet eivät varsinaisesti kuulu yksikköteoriaan, vaan ovat jossakin taustalla apukäsitteinä.

⁸⁵ Liitteen 3 haastattelurungon kysymys E12.

⁸⁶ Luettelon alaluokat on koottu eri lähteistä: Brownilta (1991, 12-13), Cheniltä ja Hernonilta (1982, 19), Savolaiselta (1993a, 33) sekä Wilsonilta (1995, 5).

⁸⁷ Liitteen 3 haastattelurungon kysymys E12.

⁸⁸ "Meta-" merkitsee "takana, jäljessä olevaa" (Nurmi ym. 1996, 257). Metakäsite on siis taustakäsite.

*Rajatietoon tutustuminen*⁸⁹ on käsitteenä sikäli hyödyllinen, että sen avulla voidaan käsitteellistää yksilön tausta ja kokeneisuus rajatiedon suhteen. Tutustuminen tarkoittaa rajatiedon kohtaamista ensimmäistä kertaa elämässä. Tutustumista määrittävät alakäsitteet *tutustumistapa*⁹⁰, *tutustumissy*⁹¹ ja *aika tutustumisesta*⁹². Näitä ei tarvitse määritellä, sillä termit kertovat, mistä on kysymys. Kahta ensimmäistä ei voi luokitella analysoimatta aineistoa ensin. ”Aika tutustumisesta” sen sijaan voidaan jakaa luokkiin jo etukäteen: alle vuosi, 1-2 vuotta, 3-5 vuotta, 6-10 vuotta, 11-20 vuotta, 21-30 vuotta, 31-40 vuotta, 41-50 vuotta ja yli 50 vuotta.

Tiedollisen toiminnan käsittäminen prosessina edellyttää sitä, että prosessin alku ja loppu tiedetään. Siksi käsitteet *alkuvaihe*⁹³ ja *loppuvaihe*⁹⁴ ovat tarpeellisia. Alku- tai loppuvaihe voi periaatteessa olla mikä tahansa tiedollisen toiminnan vaihe: tilanne, tiedontarve, tiedonhankintastrategia, tiedonlähde, saatu tieto tai tiedon käyttö.

Johtuen siitä, että eräänä tutkimukseni tarkoituksena on saada käsitys tiedollisen toiminnan prosessiluonteesta, jokaisen vaiheeksi ymmärrettävän käsitteen on viitattava myös prosessin *seuraavaan vaiheeseen*⁹⁵. Seuraava vaihe voi olla mikä tahansa edellä luetelluista: tilanne, tiedontarve, tiedonhankintastrategia, tiedonlähde, saatu tieto tai tiedon käyttö.

Tilanteen ajallista suhdetta tutkimushetkeen kuvaa käsite *aika tilanteesta*⁹⁶: miten kauan on kulunut aikaa tilanteen päättymisen ja tutkimushetken välillä. Ajan luokittelen seuraaviin kategorioihin: tilanne kesken, tunti, vuorokausi, viikko, kuukausi, puoli vuotta, vuosi, kaksi vuotta, kolme vuotta jne.

3.2.2 Kokonaisuus

Pelkkä käsitteiden ja näiden alakäsitteiden luetteleminen ja määritteleminen — onpa se tehty sitten kuinka yksityiskohtaisesti tahansa — ei vielä tee yksikköteoriaa. Teorian olennaisimpia piirteitä on se, että sen käyttämät käsitteet on tavalla tai toiselle suhteutettu toisiinsa. Edellisessä luvussa tuli esiin joitakin käsitteiden ja alakäsitteiden välisiä yhteyksiä (mm. tilanne vs. tiedon käyttö sekä tiedontarve vs. tiedonhankinta), mutta tämäkään ei vielä riitä. Kokonaiskuvan saamiseksi on ainakin tässä tutkimuksessa välttämätöntä esittää yksikköteoria formaalin teorian tavoin mallin (kuvio 2) avulla jo pelkästään käsitteiden suuren lukumäärän takia.

Kuvion 2 mallissa harmaat laatikot edustavat *peruskäsitteitä*, joita on siis viisi: tilanne, tiedontarve, tiedonhankinta, tiedon käyttö ja este. Valkoiset laatikot ovat

⁸⁹ Liitteen 3 haastattelurungon kysymykset X1-2.

⁹⁰ Liitteen 3 haastattelurungon kysymys X1.

⁹¹ Liitteen 3 haastattelurungon kysymys X2.

⁹² Liitteen 3 haastattelurungon kysymys X1.

⁹³ Liitteen 3 haastattelurungon kysymykset A1-2.

⁹⁴ Voidaan päätellä liitteen 3 haastattelurungon kysymyksistä C1, E1, E6 ja G1.

⁹⁵ Voidaan päätellä liitteen 3 haastattelurungon kysymyksistä C1, E1, E6 ja G1.

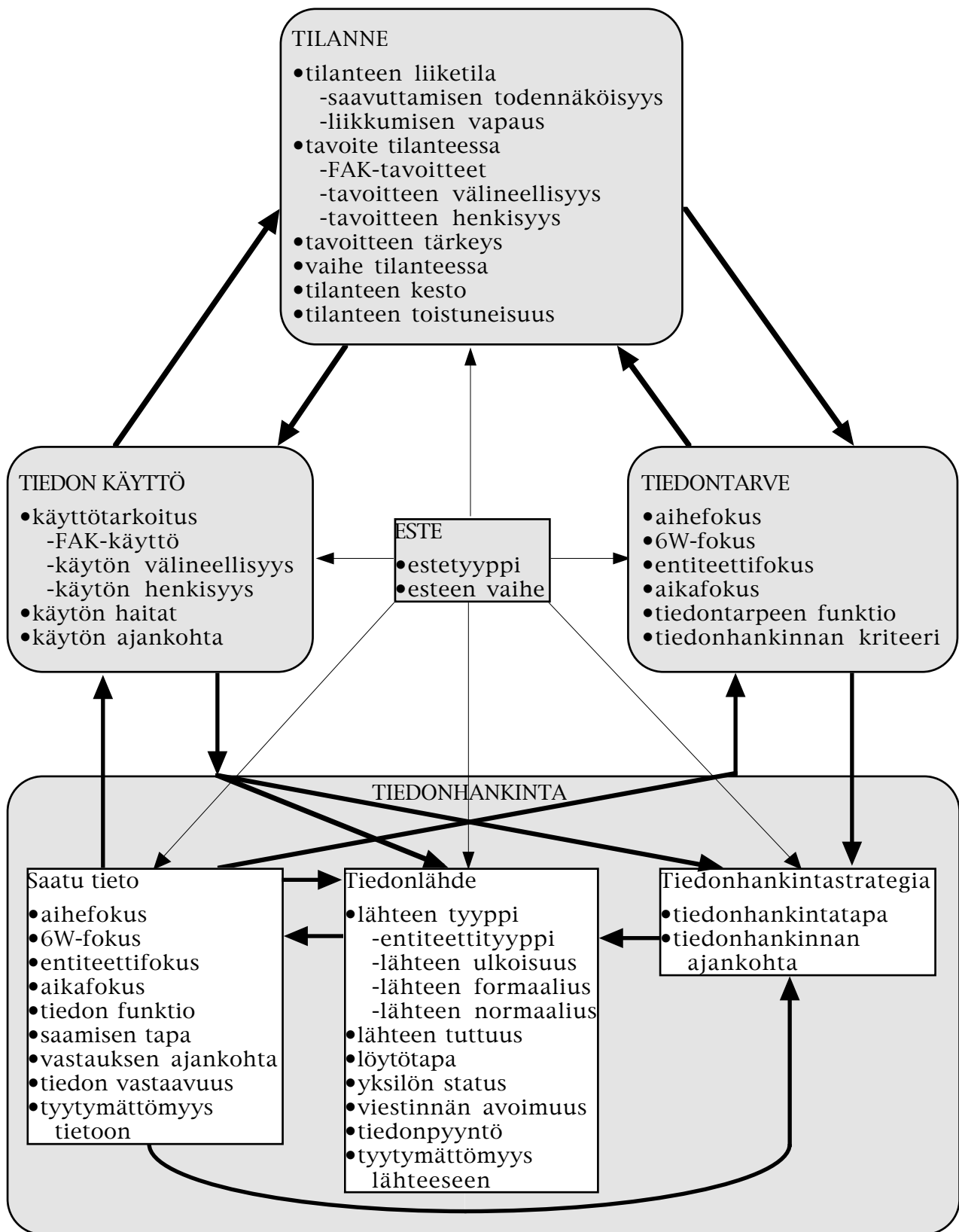
⁹⁶ Liitteen 3 haastattelurungon kysymykset A1-2.

tiedonhankintaa täsmentäviä *lisäkäsitteitä*, joita ovat tiedonhankintastrategia, tiedonlähde ja saatu tieto. Yhdessä nämä kahdeksan laatikkoa havainnollistavat tutkimukseni *pääkäsitteitä*. Estettä lukuunottamatta kaikki laatikot edustavat myös tiedollisen toiminnan eri vaiheita.

Kuviossa 2 pääkäsitteitä/vaiheita yhdistävät toisiinsa nuolet, joita on kahdenlaisia: paksuja ja ohuita. *Paksu* nuoli ilmoittaa, mihin vaiheeseen tiedollinen prosessi voi edetä seuraavaksi kustakin vaiheesta. Tällainen nuoli osoittaa myös kahden käsitteen välisen vaikutussuhteen. Vaikutusta voi luonnollisesti tapahtua vain silloin, kun yksilö siirtyy vaikuttavasta vaiheesta vaikutettavaan vaiheeseen. Prosessin eteneminen ja toiminnan vaikutukset kulkevat täten ”käsi kädessä”. *Ohut* nuoli edustaa pelkästään vaikutussuhdetta kahden käsitteen välillä. Kuten mallista näkyy, näitä nuolia lähtee vain ”esteestä”, koska tämä ei ole prosessin vaihe. Alakäsitteiden välisiä suhteita en ole esittänyt, koska malli on tällaisenaankin varsin monimutkainen.

Kuvion 2 mallissa esitetyt käsitteet ja niiden väliset suhteet muodostavat yksikköteorian, koska ne kuvaavat tiedollista toimintaa nimenomaan rajatiedon kontekstissa. Teoria ei ole formaali, koska sitä ei voi suoraan soveltaa kaikenlaisen tiedollisen toiminnan tutkimiseen. Kuten voidaan helposti huomata, rakentamani yksikköteoria on pääasiassa tarkennus kirjallisuuskatsauksessa esittelemästäni formaalista teoriasta: pääkäsitteet on täsmennetty alakäsittein ja näiden kategorioiden, samoin kuin pääkäsitteiden välisiä suhteita on tarkennettu.

Yksikköteoriastani saa melko vaivattomasti minkä tahansa tiedollisen toiminnan tutkimiseen soveltuvan teorian, jos siitä poistaa kaikki paranormaaleihin ilmiöihin ja rajatietoon viittavat alakäsitteet ja/tai näiden kategoriat. Silloin käsitteet ”tavoitteen henkisyys”, ”lähteen normaalius”, ”saamisen tapa” (”saadussa tiedossa”) sekä ”käytön henkisyys” tulisi poistaa, ja käsitteiden ”aihefokus” (”tiedontarpeessa” ja ”saadussa tiedossa”), ”entiteettifokus” (”tiedontarpeessa” ja ”saadussa tiedossa”) sekä ”entiteettityyppi” (”tiedonlähteessä”) luokkia pitäisi muuttaa tai vaihtaa niin, ettei viittauksia yliluonnolliseen esiinny.

KUVIO 2. Rajatiedollisen toiminnan malli.

4 TUTKIMUSMENETELMÄT

4.1 Tutkimukseen osallistujat

Lisensiaatintutkimukseni *kohdejoukon* muodostavat kaikki rajatiedon kanssa tekemisissä olevat tai olleet suomalaiset ihmiset, jotka ovat vähintään 16-vuotiaita⁹⁷. Tämän joukon kokoa ei voi määrittää muuten kuin erittäin karkealla tasolla. Arvioisin, että kohdejoukon koko liikkuu jossakin 100.000:n ja 2.000.000:n ihmisen välillä. Haluan määrittellä kohdejoukon näin laajasti, jotta tutkimukseen pääsisi mukaan mahdollisimman heterogeeninen joukko ihmisiä, ja jotta rajatiedosta tiedollisessa toiminnassa saisi monipuolisen kuvan. Laajasta kohdejoukosta on etua siinäkin mielessä, että tutkimuksen tulokset ovat yleistettävissä suhteellisen laajalti. Tosin oman tutkimukseni tapauksessa yleistettävyydessä on ongelmia, jotka johtuvat lopullisen otoksen valinnasta ja käytetystä aineiston keruumenetelmästä. Näistä kerron lisää edempänä. Toisaalta yleistettävyys ei ole kvalitatiivisessa tutkimuksessa vaatimuksena tai edes pyrkimyksenä, koska tavoite on pikemminkin ymmärtää tutkimuskohdetta (Hirsjärvi ym. 1997, 181).

Tutkimukseni *perusjoukkoon* kuuluvat kohdejoukosta periaatteessa kaikki ne, joista on tietoja jossakin rekisterissä. Koska rajatiedosta kiinnostuneista ihmisistä ei valitettavasti ole olemassa mitään kattavaa rekisteriä, heidän lukumääräänsä on mahdotonta edes arvioida. Samasta syystä perusjoukko jouduttiin määrittämään varsin omaperäisellä tavalla. Täksi joukoksi valitsin nimittäin rajatietoon liittyvien tapahtumien osanottajat ja Ultra-lehden lukijat⁹⁸. Oletan että nämä kaksi ihmisryhmää edustavat varsin hyvin rajatiedon harrastajia. Valitsin juuri nämä ihmiset siitä syystä, että heidät oli helpoin tavoittaa kyselylomakkeen avulla. Miksi sitten lehden valinnassa päädyin nimenomaan Ultra-lehteen? Perusteita on kolme. Ensinnäkin kyseinen lehti on iältään vanhimpia, lukijakunnaltaan suurin ja sisällöltään laaja-alaisin rajatietoa käsittelevä aikakauslehti Suomessa, joten sen lukijakunnan koostumus on suurella todennäköisyydellä hyvin lähellä ainakin perusjoukon koostumusta. Kohdejoukkoon verrattuna Ultra-lehden lukijat saattavat kuitenkin olla aktiivisempia asian harrastajia. Toiseksi lehti täytti 20 vuotta aineiston keruun vuonna 1995, joten tutkimukseni on siis samalla kunnianosoitus aikuisikään ehtineelle lehdelle. Kolmanneksi Ultra-lehti oli valmis vastaamaan suurimmasta osasta kyselyn kustannuksista.

Gradussani (Kari 1996) *valittu otos* koostui osasta perusjoukkoa: tietyissä tapahtumissa kävijöistä sekä Ultra-lehden lukijoista. Otantamenetelmän yhteydessä ei voida puhua satunnaisotannasta, koska ensinnäkin tapahtumiin osallistujat olivat varmasti jollakin tavoin valikoituneita. Toiseksi Ultra-lehden lukijoita ei poimittu satunnaisesti, vaan lukijoille annettiin mahdollisuus tilata kyselylomake itselleen lehden toimituksesta. Lisäksi valittuun otokseen tuli toistakymmentä ihmistä lisää haastattelujen kautta, sillä

⁹⁷ Kohdejoukko on sama kuin gradussani (Kari 1996).

⁹⁸ Perusjoukko on sama kuin gradussani (Kari 1996). Kyselyä ja haastatteluja tehdessäni pidin huolta siitä, ettei sama henkilö osallistunut tutkimukseen sekä tapahtumaan osallistujana että Ultran lukijana.

pyysin haastateltavia, jotka eivät muuten olisi osallistuneet kyselyyn, täyttämään myös kyselylomakkeen. Monistettujen kyselylomakkeiden lukumäärää ei kukaan huomannut laskea, mutta todennäköisesti niitä oli n. 2.000, joista jakoon meni arviolta n. 1.500 kappaletta. Myönnän avoimesti, että lomakkeista olisi ollut syytä pitää tarkempaa lukua. Tämä vakava virhe johtui siitä, että en henkilökohtaisesti ollut valvomassa lomakkeiden monistusta ja jakelua.

Graduni *lopulliseen otokseen* kuuluivat ne valitun otoksen jäsenet, jotka lopulta palauttivat kyselylomakkeen täytettynä. Lomakkeita tuli takaisin vain 399 kappaletta. Koska valitun otoksen koko on varsin epämääräinen, lopullisen otoksen prosentuaalista osuutta siitä on hankala arvioida. Edellä mainittujen lukujen perusteella sanoisin, että vastausprosentti jäi n. 25:een. Syynä suureen katoon oli todennäköisesti lomakkeen laajuus⁹⁹. Oletettavasti lopulliseen otokseen valikoituivat lähinnä kaikkein innokkaimmat rajatiedon harrastajat. Tärkeintä on kuitenkin se, että kenellä tahansa rajatiedosta kiinnostuneella oli periaatteessa ainakin *mahdollisuus* tulla valituksi mukaan kyselyyn ja sitä kautta haastatteluun.

Lisensiaatintyössäni *valittu otos* muodostui osittain osasta gradun lopullista otosta. Siihen kuuluu myös yksi henkilö, joka ei lupauksistaan huolimatta täyttänyt kyselylomaketta. Lisäksi valittuun otokseen kuuluu ihmisiä, jotka eivät halunneet osallistua tai joita ei kelpuutettu tutkimukseen. Suurin osa valitun otoksen jäsenistä koostui erään rajatietoa käsittelevän suuren vuosittaisen tapahtuman, Ultra-päivien, vuoden 1995 osanottajista. Ultra-päivillä kerroin yleisölle kysely- ja haastattelututkimuksestani ja kehotin halukkaita tulemaan haastateltaviksi. Toinen ryhmä, jota pyysin osallistumaan haastattelututkimukseen, oli ne ihmiset, jotka olivat tilanneet Ultra-lehden toimituksesta kyselylomakkeen. Heille lähetin haastattelupyynnön postitse. Koska Ultra-päiviltä ja lomakkeen tilaajista ei löytynyt tarpeeksi vapaaehtoisia haastateltavia, jouduin turvautumaan kolmanteen keinoon: poimin satunnaisesti Ultra-lehden tilaajarekisteristä lisää haastattelukandidaatteja. Kustannussyistä painotin poiminnassa Pirkanmaata, vaikkakin mukaan mahtui muutamia henkilöitä muualtakin Etelä- ja Keski-Suomesta. Ultran tilaajiin otin yhteyden kirjeitse. Haastattelupyynnöstä on kaksi eri versiota liitteissä 2a ja 2b. Valitun otoksen jäsenmäärää en tiedä tarkalleen, mutta se lienee 500-1000 henkilöä. Tavoitteena oli löytää täsmälleen 20 haastateltavaa. Lukumäärä oli mielestäni riittävän suuri, jotta aineistosta tulisi tarpeeksi edustava ja rikas sisällöltään. Toisaalta en halunnut yhtään yli 20 osallistujaa, sillä arvelin, että 20 haastattelun aineisto olisi riittävän ”kylläs” (saturoitunut), ja että jos tuo lukumäärä ylitetään, aineiston purkamiseen ja analyysiin tarvittava työmäärä olisi liian suuri yhdelle tutkijalle.

Haastattelututkimuksen *lopulliseen otokseen* jäivät valitusta otoksesta ne, jotka suostuivat haastateltaviksi, ja jotka kelpuutin tutkimukseen mukaan. Haastateltavaksi tarjoutui 22 henkilöä, joista karsin kaksi pois. Toisella oli korkean iän takia erittäin

---

⁹⁹ Lomake oli kahdeksansivuinen.

heikko kuulo, joten haastattelu olisi tuskin käynyt päinsä muuten kuin huutamalla. Toisen henkilön jouduin hylkäämään sen takia, että tuo 20 haastateltavan lukumäärä oli jo saavutettu. Jos vertaa lopullista otosta kohdejoukkoon, on todettava, että haastateltavat eivät edusta kohdejoukkoa kovin hyvin. Tähän on syynä lähinnä se, että suuri (ellei suurin) osa haastateltavista oli melko ”sisällä” rajatiedossa: he uskoivat paranormaalien ilmiöiden olemassaoloon, tiesivät suhteellisen paljon asioista, olivat kokeneet useita yliluonnollisia ilmiöitä jne. Monille paranormaali ja rajatieto olivat melkein pä elämäntapa. En usko, että he välttämättä edustavat ”tyypillistä” rajatiedosta kiinnostunutta ihmistä. Siksi lisensiaatintutkimukseni tuloksia ei voi suoraan yleistää kohdejoukkoon. Sen sijaan luulen, että haastattelujen pohjalta saadut tulokset ovat melko pitkälle yleistettävissä tutkimuksen perusjoukkoon, koska tämä on jo huomattavasti kohdennetumpi osaryhmä kohdejoukosta. Tosin tällöinkin on pidettävä mielessä se, että haastateltavat mahdollisesti edustavat perusjoukon aktiivista osaa.

4.2 Aineiston kerääminen

Kuten on jo käynyt ilmi, lisensiaatintyöni aineisto on kerätty haastattelemalla rajatiedosta kiinnostuneita ihmisiä. Näihin otettiin yhteyttä kolmella tavalla: 1) Ultra-päivillä kutsumalla ihmisiä yleisön joukosta, 2) pyytämällä kyselylomakkeen tilaajia postitse (ks. liite 2a) ja 3) kysymällä muilta Ultra-lehden tilaajilta postitse (ks. liite 2b). Ensimmäisessä tapauksessa haastattelu tavallisesti sovittiin heti samaksi tai seuraavaaksi päiväksi. Kahdessa jälkimmäisessä tapauksessa lähetin haastateltaville ensin kirjeitse haastattelupyynnön ja odotin heidän ottavan minuun yhteyttä n. 10 päivän sisällä. Jos mitään ei kuulunut, soitin vielä suostutellakseni heitä osallistumaan tutkimukseen. Alustavassa yhteydenotossa haastateltavaan esittelin tutkimusaiheeni lyhyesti ja sovin varsinaisen haastattelun ajan ja paikan.

4.2.1 Aikajanahaastattelu

Tutkimukseni aineiston keruumenetelmänä käytin ns. mikrohetken aikajanahaastattelua (*micro-moment time-line interview*), joka on sense-making - lähestymistavan ydinmenetelmä (Dervin 1983, 10; Dervin 1992, 70; Savolainen 1993b, 24). Aikajanahaastattelussa tutkittavaa pyydetään rekonstruoimaan jokin tilanne sen mukaan, mitä tilanteessa tapahtui (Dervin 1992, 70). Häntä pyydetään kertomaan askel askeleelta, mitä tilanteessa tapahtui ensin, mitä seuraavaksi jne. (Dervin 1983, 10; Dervin ym. 1982, 428; Perttula 1994, 43; Savolainen 1993b, 24). Nämä askeleet ovat ns. aikajanatapahtumia (Savolainen 1993b, 24). Sitten haastateltavaa pyydetään kuvailemaan kutakin askelta yksityiskohtaisesti. Aikajanahaastattelu kohdistuu mikrohetkeen, joka tarkoittaa yhtä askelta eli yhtä kierrosta merkityksellistämisteorian tilanne-kuilu-käyttö -kolmiossa. (Dervin 1992, 70.) Niinpä mikrohetkeä tutkittaessa haastateltavalta kysytään, millaisena tämä näki tilanteen, kuilun ja avun jota hän halusi (Dervin 1983, 10; Dervin 1992, 70; Perttula 1994, 43; Savolainen 1993b, 24). Kulloisenkin tutkimuksen tarkoituksesta riippuu, mitä elementtiä tai elementtejä

haastattelussa painotetaan ja mitä muita elementtejä otetaan tarkastelun kohteeksi (Dervin 1992, 70). Joka tapauksessa aikajanahaastattelun perusluonteeseen kuuluu, että haastatteluprosessi on hyvin strukturoitunut (Dervin ym. 1982, 429).

Aikajanahaastattelun vahvuuksia on Suvi Perttulan mielestä se, että sen avulla ”on mahdollista saada selville tapahtumasarjan tapahtumat (askeleet) ajallisesti toimijan näkökulman mukaisesti jäsentyneenä”. Menetelmän heikkoutena Perttula pitää sitä, että haastateltavat käsittävät askelten ottamisen ja mikrohetket vain ulkoisina tekoina, eivätkä juurikaan kerro näihin liittyvistä ajatusprosesseistaan. (Perttula 1994, 44.) Itse väitän, että tämä heikkous on tutkijasta riippuvainen: jos tämä osaa esittää oikeita kysymyksiä, myös haastateltavan sisäistä toimintaa voidaan tarkastella. Sen sijaan olen Perttulan kanssa yhtä mieltä siitä, että tiedostamatonta toimintaa ei haastattelun kautta pystytä selvittämään: ”aikajanahaastattelumenetelmä soveltuu ensisijaisesti sanallisesti ilmaistavissa olevan ja tiedostetun toiminnan tutkimiseen”. (mt., 44-45.)

Valitsin aineiston keruumenetelmäksi aikajanahaastattelun kahdesta eri syystä. Ensinnäkin kyseinen menetelmä on luonnollinen jatke sense-making -teorialle, jonka olettamuksille tutkimukseni suurelta osin perustuu. Toiseksi olen tutkimuksessani kiinnostunut mm. siitä, miten tiedollinen toiminta tapahtuu aikaan sidottuna prosessina. Omassa tutkimuksessani sovelsin aikajanahaastattelun periaatteita melko tarkasti edellä esitetyllä tavalla. Johtuen tarkemmasta kysymyksenasettelusta, uusia elementtejä haastattelussa olivat tiedonhankinta ja tiedollisen toiminnan esteet. En painottanut mitään elementtejä suhteessa muihin, koska tavoitteena on saada tasapuolinen kokonaiskuva rajatiedollisesta toiminnasta. Tekemäni haastattelut olivat aikajanahaastattelulle tyypilliseen tapaan varsin strukturoituja, kuten haastattelurungosta (liite 3) voi havaita. Kysymysten oletusjärjestys oli valmiiksi lyöty lukkoon, vaikkakin itse haastatteluissa tässä oli joustovaraa. Strukturoitu haastattelu- menetelmä sopi tutkimukseni tarkoitukseen hyvin, koska se helpottaa aineiston analyysiä. Tällä tavalla kootun aineiston jäsentäminen on vaivattomampaa ja tulokset systemaattisempia kuin jos aineisto olisi kerätty esim. teemahaastatteluin. Mitä taas tulee ulkoisen ja sisäisen toiminnan väliseen suhteeseen, pyrin ottamaan huomioon tiedollisen toiminnan molemmat aspektit. Tämä näkyikin haastattelurungon kysymysten muotoilussa.

Koska tutkimukseni aineiston keruumenetelmänä on haastattelu, tuloksia ei voida yleistää perusjoukkoon muuten kuin hyvin voimakkain varauksin. Kuten aiemmin jo mainitsin, kvalitatiivisen tutkimuksen ei tulekaan pyrkiä yleistettävyyteen, vaan tutkimuskohteen ymmärtämiseen. Tällöin taustalla on kuitenkin ajatus, että ”yksityisessä toistuu yleinen” (Hirsjärvi ym. 1997, 181). Jos näin ei olisi, tutkimusta ei voisi kutsua tieteelliseksi.

4.2.2 Haastattelun apuvälineet

Aikajanahaastatteluissa käytin apuna haastattelurunkoa, vaihtoehtokortteja ja sanelinta. *Haastattelurunko* (ks. liite 3) oli perusväline, jota muut tukivat. Siinä on lueteltu paitsi teemat tai tiedollisen prosessin vaiheet, myös näihin liittyvät kysymykset melko tarkasti. Vaiheet on haastattelurungossa operationalisoitu kysymyksinä, jotka ovat lähes suoria ”käännöksiä” yksikköteorian alakäsitteistä. Kysymyksistä on avoimia noin puolet; toinen puoli on suljettuja kysymyksiä, joihin on annettu valmiit vastausvaihtoehdot. Vaikka suljettujen kysymysten osuus on suuri, sanoisin että haastateltavat pääsivät kuitenkin ilmaisemaan omaa ajatteluaan riittävässä määrin. Koska runko on tehty jo kolme vuotta sitten (vuonna 1995), teemat ja kysymykset eivät muotoilultaan enää kaikilta osin vastaa tutkimuksen nykyistä kysymyksenasettelua. Kysymysten sisältö ei kuitenkaan ole muuttunut juuri lainkaan, mikä onkin muotoseikkoja tärkeämpää. Haastatteluissa oli tarkoitus käydä kysymykset läpi määrättyssä järjestyksessä. Jouston varaa oli silti sen verran, että tilanteesta riippuen voitiin muuttaa kysymysten järjestystä, jättää turhia kysymyksiä väliin sekä esittää täsmentäviä kysymyksiä aina tarvittaessa. Ennen haastattelujen tekemistä en ollut varma, pitäisikö haastattelurunkoa testata ennen varsinaisen aineiston keräämistä sen puutteiden paljastamiseksi. Loppujen lopuksi päätin ottaa riskin ja kokeilla haastattelurunkoa ilman mitään pilottitutkimusta. Päätös osoittautui oikeaksi, sillä haastattelurunko tuntui alusta lähtien toimivan jopa yllättävän hyvin.

Vaihtoehtokortit olivat omatekoisia pahvilappuja, joissa kussakin oli lueteltuna yhden suljetun kysymyksen vaihtoehdot. Aina vaihtoehtokysymyksen esitettyäni annoin haastateltavalle kysymykseen liittyvän kortin. Korttien tarkoituksena oli toimia haastateltavien muistin tukena, jotta heidän olisi ollut helpompi vastata vaihtoehtokysymyksiin.

Haastateltujen puhe taltioitiin pienellä sanelimella eli sanelukoneella ääninauhalle. Tämä oli ainoa varsinaisen aineiston keräämisen muoto.

4.2.3 Haastattelujen suorittaminen

Tein kaikki 20 haastattelua itse pääasiassa Pirkanmaalla mutta myös muualla Etelä- ja Keski-Suomessa ajalla 13.6.-21.7.1995, samaan aikaan kyselytutkimukseni kanssa. Valitsin kyselylle ja haastatteluille saman ajankohdan, koska näin minulla oli mahdollisuus saada haastateltavilta myös kyselylomake täytettynä. Tämä puolestaan tarjosi ainutlaatuisen tilaisuuden yhdistää kaksi täysin eri tyyppistä aineistoa. En kuitenkaan aio hyödyntää tätä mahdollisuutta ainakaan vielä lisensiaatin-tutkimuksessani.

Osan tutkimukseen osallistujista haastattelin heinäkuun puolivälissä 1995 järjestetyillä Ultra-päivillä omassa huoneessani, mutta suurinta osaa haastattelin heidän omassa

kodissaan. Haastattelut kestivät keskimäärin 105 minuuttia; lyhin haastattelu kesti 40 minuuttia ja pisin 190 minuuttia. Kunkin haastattelun aluksi esittelin hieman tutkimustani, minkä jälkeen päästiin itse haastatteluosuuteen. Tässä pyysin haastateltavia muistelemaan sellaisia tilanteita, joissa he olivat tarvineet rajatietoa syystä tai toisesta. Tästä keskustelu sitten lähti liikkeelle, ja haastattelun aikana pyrin mahdollisuuksien mukaan käymään jokaisen relevantin haastattelukysymyksen läpi ainakin suurin piirtein rungon esittämässä järjestyksessä. Haastateltavien joukossa ei ollut ketään, joka ei olisi joskus tarvinut, hankkinut/saanut ja/tai käyttänyt rajatietoa jossakin tietyssä tilanteessa. Suurin osa näistä ihmisistä oli ollut useammassa kuin yhdessä tällaisessa tilanteessa.

Haastattelutilanteissa oli mukana vaikuttamassa monenlaisia tekijöitä, joista toiset olivat hyödyksi, toiset haitaksi. Minun (tutkijan) ja tutkittavien välinen vuorovaikutus oli useimmiten pikemminkin tuttavallista kuin muodollista. Tämä oli erityisen selkeästi havaittavissa nuorten haastateltavien kohdalla. Tähän varmaankin vaikutti oma alhainen ikäni. Suurin osa haastateltavista vaikutti innostuneelta tutkimuksestani. Kiinnostuneisuus näkyikin melkein suoraan haastattelun kestossa: mitä enemmän haastattelu kiinnosti, sitä pitemmäksi tällä oli taipumus venyä. Mikä yllätti minut oli tutkittavien avoimuus näinkin arkaluontoisen asian suhteen: usein he kertoivat yksityisasioistaan ikään kuin vanhalle tutulle, ilman että olisin juurikaan havainnut peittelyn tai salailun merkkejä. Poikkeuksiakin tosin oli, mutta nämä olivat vähemmistönä. Syytä avoimuuteen en ole tähänkään päivään mennessä keksinyt.

Haastattelujen onnistumisen kannalta keskeisiksi tekijöiksi osoittautuivat haastattelu-ympäristön rauhallisuus ja käyttämäni sanelin. Vasta haastattelujen purkuvaiheessa nimittäin selvisi, että haastattelujen äänenlaadussa oli toivomisen varaa. Ainakin kahdessa haastattelussa haastateltavan ääni kuului nauhalta niin huonosti, että on harkittava näiden haastattelujen hylkäämistä kokonaan. Äänen laatua heikensivät oleellisesti taustameteli, kaiku ja sanelimen liian pitkä etäisyys puhujasta.

En oikein tiedä mitä tehdä erään kolmannen haastattelun kanssa, joka on laadullisesti erilainen kuin muut. Ääni kuuluu siinä hyvin, mutta suurimpaan osaan kysymyksistä tutkittava vastasi kirjallisesti. Tämä johtui siitä, että noin kolmetuntisen haastattelun (tai oikeammin monologin) aikana ei päästy juuri alkua pidemmälle, koska haastateltava kertoikin minulle rajatietoon liittyvän elämäntarinansa. Voiko tätä haastattelua tarkastella muiden rinnalla vai pitäisikö sekin hylätä?

4.3 Aineiston valmistelu

Aineiston valmistelu merkitsee käytännössä haastatteluääninauhojen purkamista tekstiksi ja tämän muokkaamista analyysikuntoon. Ääninauhat purettiin vasta vuoden 1997 lopulla, mikä kesti puolipäiväisenä työnä noin viisi kuukautta. Tekstiä tuli yhteensä 289 A4-kokoista sivua, eli yhtä haastateltavaa kohden keskimäärin noin 14

sivua. Haastattelut purettiin nauhalta suoraan elektroniseen muotoon tekstinkäsittelyohjelmalla. Kustakin haastattelusta tein erillisen tiedoston, johon tuli seuraavat tiedot: haastateltavan numero, kyselyvastaajan numero¹⁰⁰, haastattelun kesto, haastattelu- paikka, tilanteet ja niihin liittyvät tiedonlähteet¹⁰¹, itse haastattelu sekä lisätietoja haastattelusta ja/tai haastateltavasta. Haastateltavien puhe purettiin tekstiksi hyvin tarkasti, melkeinpä kirjaimen tarkkuudella. Vain sellainen puhe jätettiin kokonaan pois, joka ei liittynyt tutkimusaiheeseen millään tavalla. Kaikki epäselvät sanat tai lauseet korvattiin kolmella kysymysmerkillä ("???"). Haastattelurungon kysymykset merkittiin tekstiin muutaman kirjaimen lyhenteellä; kullakin kysymyksellä oli oma tunnus. Tarkentavat tai lisäkysymykset merkittiin tekstiin sellaisinaan.

Jälkimmäinen vaihe aineiston valmistelussa, jota ei ole vielä tehty, on sen muokkaaminen itse analyysia varten. Käytännössä haastattelutekstit on siirrettävä tekstinkäsittelyohjelmasta laadullisen aineiston analyysiohjelmaan, joka on todennäköisesti NUD*IST 4. Aineiston muokkaaminen on lähinnä kosmeettista, sillä analyysiohjelma edellyttää vain tiettyjen erikoismerkkien¹⁰² sijoittamista haluttuihin kohtiin tiedostoissa. Ehkä myöhemmässä vaiheessa kyseeseen saattaa myös tulla kaikkien 20 haastattelutiedoston yhdistäminen yhdeksi isoksi tekstikorpuksi. Valitsin soveliaimmaksi analyysiohjelmaksi NUD*IST:in, koska se on yksi monipuolisimmista ja eniten käytetyistä markkinoilla olevista laadullisen aineiston analyysiohjelmista, ja koska se on saatavana sekä Macintoshille että PC:lle¹⁰³.

4.4 Analyysi

Kun haastatteluaineisto on muokattu analyysiohjelman vaatimaan muotoon, on aika siirtyä aineiston analyysiin. Analyysin teossa tulen nojaamaan vahvasti Matthew Milesin ja Michael Hubermanin kirjoittamaan kvalitatiivisen analyysin oppaaseen "Qualitative Data Analysis" (1994), joka neuvoa analyysin teossa erinomaisen selkeästi ja havainnollisesti.

Vaikka rajatiedollista toimintaa tarkastellaan tutkimuksessani yksilön näkökulmasta, analyysiyksikkönä ei ole yksilö, vaan sense-making -teorian *tilanne*, jossa yksilö on rajatiedon kanssa tekemisissä. Jatkossa viitataan analyysiyksikköön termillä *tapaus*; yksi tapaus tarkoittaa yhtä tilannetta. Dervinin mukaan tilanteen ottaminen analyysiyksiköksi antaa tutkittavalle mahdollisuuden luoda oman kontekstinsa ja olla erilainen eri tilanteissa (Dervin 1983, 23). Ainakin periaatteen ja mahdollisen jatkotutkimuksen vuoksi on kuitenkin tärkeää tehdä merkintä siitä, keneen haastateltavista kukin tilanne liittyy.

¹⁰⁰ Tämän laitoin mukaan siltä varalta jos joskus tulee tarve yhdistää haastattelu- ja kyselyaineistot tai tarkastella niiden välisiä yhteyksiä.

¹⁰¹ Nämä ovat lähinnä muistin tueksi minulle, jotta voisin nopeasti palauttaa mieleen, mistä haastattelusta on kulloinkin kysymys.

¹⁰² Erikoismerkit erottavat NUD*IST:issa tekstielementit toisistaan.

¹⁰³ Itse käytän Macintoshia, mutta pidän tärkeänä sitä, että aineisto on tarvittaessa siirrettävissä myös PC-formaattiin.

Ennen varsinaista analyysiä on tehtävä *esianalyysi*. Ensin laaditaan alustava koodiluettelo aineiston koodaamista varten. Kukin koodi edustaa yhtä tutkimuskysymystä ja/tai alakäsitettä. Seuraavaksi haastattelutekstit luetaan kokonaisuudessaan läpi ainakin kerran. Sitten ne luetaan uudestaan tarkemmin, jolloin teksti samalla koodataan niin, että kullekin tekstisegmentille (lauseelle, virkkeelle tai kappaleelle) annetaan yksi tai useampi koodi. Näin tiettyyn koodiin liittyvät tekstikappaleet on helposti löydettävissä analyysiohjelman avulla. Tarpeen mukaan koodausta voi myöhemmin korjata: voidaan muuttaa vanhoja koodeja, poistaa koodeja ja luoda kokonaan uusia koodeja.

Sitten päästään *varsinaiseen analyysiin*, joka etenee siten, että konkreettinen haastatteluaineisto pyritään asteittain abstrahoimaan esittämällä se yhä teoreettisemmassa ja teoreettisemmassa muodossa. Milesin ja Hubermanin (mt.) mielestä havainnollisin tapa esittää abstraktioita kvalitatiivisesta aineistosta on esittää ne ”näytöissä” (*displays*) eli taulukoissa ja kuvioissa. Koska tutkimusasetelmani on lähinnä kuvaileva, aineistosta muodostetaan pääasiassa kuvailevia näyttöjä. Ensin aineisto analysoidaan tapaus- eli tilannekohtaisesti, jotta rajatiedollisen toiminnan dynamiikka tulisi ymmärrettäväksi. Sitten tapaukset asetetaan rinnakkain ja niitä vertaillaan keskenään vaihe vaiheelta, jotta tuloksille saataisiin jonkinlaista yleistettävyyttä ja selitysvoimaa. Lopuksi on aika tehdä saaduista tuloksista johtopäätökset. Analyysin yleisenä tavoitteena on jäsentää ja abstrahoida haastatteluaineistoa niin, että alussa esitettyihin tutkimuskysymyksiin vastaaminen on mahdollista.

5 TYÖSUUNNITELMA

Aloitin liseniaatintyöni tekemisen lokakuussa 1996, ja olen arvioinut sen kestävän vielä 13 kuukautta (maaliskuu 1998 - maaliskuu 1999). Viime vuoden heinäkuuhun asti tutkimuksen tekemistä hidasti merkittävästi apurahan puute. Alla näkyvässä luettelossa esittelen tutkimukseni eri vaiheet ja niiden keston. Vaiheet eivät ole ajallisessa järjestyksessä, vaan siinä järjestyksessä, jossa tutkimuksen tulisi ”ideaalitapauksessa” edetä. Lisäksi vaiheet eivät ole tarkkarajaisia, vaan menevät osittain päällekkäin toistensa kanssa.

Kirjallisuuskatsaus. Luettuani satoja artikkeleita ja kirjoja paranormaaleista ilmiöistä, rajatiedosta ja tiedollisesta toiminnasta sain kirjallisuuskatsauksen lopulta valmiiksi tämän vuoden helmikuussa. Lukeminen vei 15 kuukautta, mutta kirjoittaminen vain yhden kuukauden. *Tehty.*

Tutkimussuunnitelma. Luet sitä parhaillaan. Tutkimussuunnitelman laatiminen kesti vain kaksi ja puoli viikkoa. *Tehty.*

Aineiston kerääminen. Haastattelut suoritettiin jo kesällä 1995 graduani varten tekemäni kyselytutkimuksen yhteydessä, noin 40 päivän aikana. Haastattelut tallennettiin ääninauhoille. *Tehty.*

Aineiston valmistelu. Ääninauhat purettiin tekstinkäsittelyohjelmaan tekstiksi, mikä kesti viisi kuukautta. Aineiston muokkaus laadullisen analyysiohjelman formaattiin on vielä tekemättä; tämä on tutkimukseni seuraava vaihe. *Kesto: 1kk (maaliskuu 1998).*

Aineiston analyysi. Aineistolle on muodostettava koodit, ja se on luettava ja koodattava. Sitten voidaan suorittaa varsinainen analyysi eli tapausten tarkastelu ja vertailu. *Kesto: 6kk (huhti-syyskuu 1998).*

Tulosten raportointi. Tämä merkitsee lisensointityön kirjoittamista valmiiksi. Tätä en ole vielä tarkemmin suunnitellut, koska asia ei ole vielä ajankohtainen. Osia loppuraportistahan olen jo kirjoittanut (kirjallisuuskatsaus ja tutkimussuunnitelma), ja lisää tulen varmasti kirjoittamaan matkan varrella. *Kesto: 6kk (lokakuu 1998 - maaliskuu 1999).*

LÄHTEET

- Blomqvist, Atle R. (1981), Parapsykologiset ilmiöt. — *Ultra* 10(1981), n:o 7-8, s. 20-21.
- Brown, Mary E. (1991), A general model of information-seeking behavior. — Teoksessa: ASIS '91. Proceedings of the 54th annual meeting of ASIS. — Medford: ASIS, 1991, s. 9-14.
- Chen, Ching-Chih & Herson, Peter (1982), Information seeking: assessing and anticipating user needs. — New York: Neal-Schuman, 1982. — (Applications in Information Management and Technology Series).
- Collins Cobuild English Language Dictionary (1987). — London: Collins, 1987.
- Decker, Larry R. (1993), The role of trauma in spiritual development. — *Journal of Humanistic Psychology* 33(1993), n:o 4, s. 33-46.
- Dervin, Brenda (1983), An overview of sense-making research: concepts, methods, and results to date. — (Paper presented at International Communication Association annual meeting, Dallas, May 1983).
- Dervin, Brenda (1989), Users as research inventions: how research categories perpetuate inequities. — *Journal of Communication* 39(1989), n:o 3, s. 216-232.
- Dervin, Brenda (1992), From the mind's eye of the user: the sense-making qualitative-quantitative methodology. — Teoksessa: *Qualitative research in information management*. Toim. Jack D. Glazier & Ronald R. Powell. — Englewood: Libraries Unlimited, 1992, s. 61-84.
- Dervin, Brenda, Jacobson, Thomas L. & Nilan, Michael S. (1982), Measuring aspects of information seeking: a test of a quantitative/qualitative methodology. — Teoksessa: *Communication yearbook 6*. Toim. Michael Burgoon. — Beverly Hills: Sage, 1982, s. 419-444.
- Fahler, Jarl (1969), Parapsykologia. — Helsinki: Tammi, 1969. — (Hyvä tietää n:o 20). — (2. painos).
- Heiskanen, Raimo (1977), Mitä ovat raja-alueet? — *Ultra* 6(1977), n:o 2, s. 4-5.
- Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (1997), Tutki ja kirjoita. — Helsinki: Kirjayhtymä, 1997. — (2. painos).
- Huston, Mary M. (1991), Informationslandskap och användare. (Käönt. Ylva Mannerheim). — *Biblioteksbladet* 1991, n:o 5, s. 142-143.

- Järvelin, Kalervo (1987), Kaksi yksinkertaista jäsenystä tiedon hankinnan tutkimista varten. — Kirjastotiede ja informatiikka 6(1987), n:o 1, s. 18-24.
- Kari, Jarkko (1996), Rajatiedon hankinnan arkipäivää — osa I: kyselytutkimus rajatiedon harrastajien paranormaaleihin ilmiöihin liittyvistä tiedontarpeista ja tiedonhankinnasta arkielämän tiedonhankinnan viitekehyksessä. — (Tampereen yliopisto. Julkaisematon pro gradu -tutkielma).
- Kivinen, S. Albert (1989), Mitä ”paranormaaleilla ilmiöillä” tarkoitetaan? — Teoksessa: Paholaisen asianajaja: opaskirja skeptikoille. Toim. Heta Häyry, Hannu Karttunen & Matti Virtanen. — Helsinki: Ursa, 1989, s.31-58. — (Ursa. Julkaisuja n:o 38).
- Krikelas, James (1983), Information-seeking behavior: patterns and concepts. — Drexel Library Quarterly 19(1983), n:o 2, s. 5-20.
- Kumpulainen, Reijo (1993), Haapaveden kuntalaisten arkipäivän tiedonhankinta: Dervinin sense-making-mallin sovellus ja arviointi. — (Tampereen yliopisto. Julkaisematon pro gradu -tutkielma).
- Line, Maurice B. (1974), Draft definitions: information and library needs, wants, demands and uses. — Aslib Proceedings 26(1974), n:o 2, s. 87.
- Miles, Matthew B. & Huberman, A. Michael (1994), Qualitative data analysis: an expanded sourcebook. — Thousand Oaks: Sage, 1994. — (2. painos).
- Nilan, Michael Sanford (1985), Structural constraints and situational information seeking: a test of two predictors in a sense-making context. — Ann Arbor: UMI, 1985. — (University of Washington. Julkaisematon väitöskirja).
- Nurmi, Timo, Rekiaro, Ilkka & Rekiaro, Päivi (1996), Suomalaisen sivistyssanakirja. — Jyväskylä: Gummerus, 1996. — (4. painos).
- Nykytieto —osa 3: suomen kielen käyttötieto (1984). —Toim. Maija Toppila. —Helsinki: Valitut Palat, 1984.
- Perttula, Suvi (1993), Ammatillisen tiedon hankinta ja käyttö kunnallisessa suunnittelutyössä. — (Tampereen yliopisto. Julkaisematon pro gradu -tutkielma).
- Perttula, Suvi (1994), Tiedollisen toiminnan prosessilähtöisestä tutkimisesta. — Kirjastotiede ja informatiikka 13(1994), n:o 2, s. 38-47.
- Pilkington, J. Maya & The Diagram Group (1988), Löydä salainen minäsi. (Käant. Marjatta Vilkkamaa). — [Helsinki]: Tammi, 1989. — (Alkuperäinen julkaistu 1988).
- Savolainen, Reijo (1993a), Elämäntapa, elämänhallinta ja tiedonhankinta: arkielämän ei-ammattillisen tiedon hankinnan tutkimuksen viitekehyksen hahmottelua. — Tampere: Tampereen yliopisto, 1993. — (Tampereen yliopisto. Kirjastotieteen ja informatiikan laitos. Tutkimuksia n:o 39).
- Savolainen, Reijo (1993b), The sense-making theory: reviewing the interests of a user-centered approach to information seeking and use. — Information Processing & Management 29(1993), n:o 1, s. 13-28.
- Savolainen, Reijo (1995a), Tiedonhankinnan arkipäivää: vertaileva tutkimus teollisuustyöntekijöiden ja opettajien arkielämän tiedonhankinnasta elämäntavan viitekehyksessä. — Tampere: Tampereen yliopisto, 1995. — (Tampereen yliopisto. Informaatiotutkimuksen laitos. Tutkimuksia n:o 40).
- Savolainen, Reijo (1995b), Everyday life information seeking: approaching information seeking in the context of ”way of life”. — Library and Information Science Research 17(1995), n:o 3, s. 259-294.
- Tuominen, Kimmo (1992a), Arkielämän tiedonhankinta: Nokia Mobile Phones Oy:n työntekijöiden arkielämän tiedontarpeet, -hankinta ja -käyttö. — Tampere: Tampereen yliopisto, 1992. — (Tampereen yliopisto. Kirjastotieteen ja informatiikan laitos. Tutkimuksia n:o 36).
- Tuominen, Kimmo (1992b), Tiedonhankinta terveydellisissä pulmatilanteissa. — Kirjastotiede ja informatiikka 11(1992), n:o 4, s. 111-119.
- Tuominen, Kimmo (1994), Yksilö tiedonhankkijana: sense-making -teorian näkökulma tiedonhankintaprosessiin. — Kirjastotiede ja informatiikka 13(1994), n:o 3, s. 64-75.
- Vakkari, Pertti & Kuokkanen, Martti (1997), Theory growth in information science: applications of the theory of science to a theory of information seeking. — Journal of Documentation 53(1997), n:o 5, s. 497-519.
- Wilson, Patrick (1977), Public knowledge, private ignorance: toward a library and information policy. — Westport: Greenwood, 1977. — (Contributions in Librarianship and Information Science n:o 10).
- Wilson, T.D. (1981), On user studies and information needs. — Journal of Documentation 37(1981), n:o 1, s. 3-15.

- Wilson, Tom (1995), Information-seeking behaviour: an interdisciplinary perspective. —(Paper presented at the summer school "How to study information seeking and use in an organizational context: methods and methodological solutions", Tampere, Finland, 7-11 August 1995).
- Wilson, Tom (1997), Information behaviour: an inter-disciplinary perspective. — Teoksessa: Information seeking in context. Proceedings of an international conference on research in information needs, seeking and use in different contexts. 14-16 August, 1996, Tampere, Finland. Toim. Pertti Vakkari, Reijo Savolainen & Brenda Dervin. — London: Taylor Graham, 1997, s. 39-50.
- Wilson, Tom & Walsh, Christina (1995), Information behaviour: an inter-disciplinary perspective. — [Sheffield]: University of Sheffield, 1995.

LIITTEET

Liite 1: Rajatiedon osa-alueet¹⁰⁴

Parafyysiset ilmiöt

chakrat
harjoitusmenetelmät
jooga
olennot
henkiolennot
enkelit
henkioppaat
kummitukset
vainajat
humanoidit
Jumala
kaksoisolennot
autoskopia
etiäiset
muut olennot
Saatana
sielu
paranormaalit energiat
aura
bioenergia
kundalini
radiestesia
heiluri
maasäteily
taikavarpu
reiki
PK (psykokinesia)
lentäminen ja levitaatio
materialisaatio ja dematerialisaatio
muutokset organismeissa
aistit
herkistäminen
vaihdos
transfiguraatio
tulenhallinta
muutokset esineissä
ajatusten valokuvaus
poltergeistit
teleportaatio
toiset maailmat
henkimaailma
tunnistamattomat ilmiöt
ufot

Parapsyykkiset ilmiöt

automatismi
automaattikirjoitus
automaattimaalaus
automaattipiirustus

¹⁰⁴ Päälähteet: Blomqvist (1981, 20-21), Heiskanen (1977, 5), Kivinen (1989, 55), Pilkington ym. (1988, 68-69) sekä gradukyselyssä (Kari 1996) saadut vastaukset.

automaattipuhe
kielillä puhuminen
automaattisoitto
déjà-vu-ilmiö
ESP (aistien ulkopuolinen havaitseminen)
ajallinen ESP
retrokognitio
prekognitio
intuitio
läpinäkö
näkymättömän havaitseminen
selväkuuloisuus
selvänäköisyys
kryptestesia
psykoskopia
telestesia
selvätuntoisuus
telepatia
äänien kuuleminen
jälleensyntymismuistot
kommunikointi
eläinten kanssa
Itsen kanssa
sisäinen ääni
yhteys yliminään
luonnon kanssa
näyt
tietoisuuden alueet
alitajunta
ylitajunta
tietoisuuden tilat
bilokaatio
henkilöllisyysvaihdos
hypnoosi
kuolemanrajakokemukset
meditaatio
mystiset kokemukset
OBE (ruumiistapoistumiskokemus)
transsi
unet
auttavat unet
paranormaalit unet
tietoiset unet
valveunet
visualisointi

Paranormaalit lainmukaisuudet

inkarnaatio
johdatus
karma
kuolemanjälkeinen elämä
parisielu
reinkarnaatio
jälleensyntyminen

(jatkuu)

Liite 1: Rajatiedon osa-alueet (jatkoa)

sielunvaellus
synkronisuus
varjelus

Vaihtoehtoiset hoitomuodot

akupunktio
biofeedback
homeopatia
kiropraktiikka
logoterapia
naprapatia
osteopatia
parantaminen
    henkikirurgia
    henkiparantaminen
        kaukoparantaminen
        kontaktiparantaminen
    kansanparantaminen
    uskolla parantaminen
reinkarnaatioterapia
veripisaradiagnoosi
vyöhyketerapia

Okkultismi

magia
    kosketusmagia
    samankaltaisuusmagia
        voodoo
menetelmät
    alkemia
    ennustaminen
        astrologia
        biorytmit
        enteet
        I Ching
        kahvinporoista katsominen
        kiromantia
        kristallipallosta katsominen
        palmistria
        rhabdomantia
        tarot-kortit
        teenlehdistä katsominen
    kabbala
    lukumystiikka
        gematria
        numerologia
    luonneanalyysi
        fysiognomia
        grafologia
spiritismi
opit
    antroposofia
    gnostilaisuus
    kristosofia
    ruusuristolaisuus
    spiritualismi

teosofia
vapaamuurarius
rituaalit
vihkimys

Muut paranormaalit uskomusjärjestelmät

taikausko
Uusi Aika (New Age)

Uskonto

rituaalit
    rukoilu
uskonnot
    animismi
    bahai
    buddhalaisuus
    hindulaisuus
    islam
    jainalaisuus
    kristinusko
    shintolaisuus
    taolaisuus

Paranormaalien tutkimus

analyyttinen trilogia
humanistinen psykologia
parapsykologia
transpersonaalinen psykologia
ufotutkimus

Rajatiedon ulkopuoliset aiheet

auttaminen
eksistentiaalistiset kysymykset
elämä
    elämisen taito
    elämän tarkoitus
    henkinen elämä
empatia
energia
etiikka
filosofia
    metafysiikka
    tieto-oppi
henkisyys ja hengellisyys
ihminen
    ihmissuhteet
        anteeksianto
        kiittäminen
    itse
    perhe
ihmismieli
    ajatukset
    alitajunta

(jatkuu)

Liite 1: Rajatiedon osa-alueet (jatkoa)

asenteet
harhat
itsetunto
mielikuvitus
oivallukset
pelot
positiivisuus
tietoisuus
tunteet
kansanperinne
    perimätieto
kehitys ja kasvu
kulttuuri
    muinaiset kulttuurit
kuolema
luonto
    luonnonvoimat
maailma
maailmankaikkeus
    kosmogonia
    kosmologia
    makrokosmos
    mikrokosmos
menestyminen
menneisyys
muutokset
mysterit
mytologia
ongelmat
pahuus
pakanuus
symbolit
terveys ja sairaudet
    lääketiede
    psykiatria
        terapiamuodot
tiede
todellisuus
tulevaisuus
yrtit

TUTKIMUS RAJATIEDON TARPEISTA JA HANKINNASTA

Parahin lukija,

Tilasit Ultra-lehdeltä kyselylomakkeen, joka liittyy tutkimukseeni rajatiedon tarpeista ja hankinnasta. Lomakkeessa kysytään kuitenkin verrattain yleisiä asioita. Tämän vuoksi teen myös haastatteluja, jotta saisin asioista syvällisempää tietoa.

Sinulla on mahdollisuus päästä yhdeksi 20:sta etuoikeutetusta rajatiedon harrastajasta, jotka pääsevät mukaan kyselyn lisäksi vielä henkilökohtaiseen haastatteluun. Sinusta ei kysytä niin yksityiskohtaisia asioita, että kukaan pystyisi vastauksiesi perusteella Sinut tunnistamaan. Sinun antamasi tiedot pysyvät ehdottomasti salassa, koska vastauksiasi ei näe tai kuule kukaan muu kuin minä (tutkija itse), ja niitä käytetään ainoastaan tutkimustarkoituksiin.

Jos haluat käyttää etuoikeuttasi hyväksi osallistumalla haastatteluun, pyydän että otat yhteyttä minuun niin pian kuin mahdollista. Haastattelu edellyttää ainoastaan sitä, että olet ennen sitä täyttänyt kyselylomakkeen, koska ne kytkeytyvät läheisesti toisiinsa. Jos vastaat kirjeitse, laita mukaan myös puhelinnumerosi. Minun yhteystietoni löytyvät sekä tämän sivun lopusta että kyselylomakkeen kannesta.

Jos et ole vielä palauttanut kyselylomaketta minulle, Sinun on parasta pitää lomake itselläsi haastatteluun asti.

Jos et ole tavalla tai toisella vastannut minulle **viimeistään 26.6.1995**, joku toinen valitaan Sinun tilallesi haastateltavaksi.

Tampereella 15.6.1995

_____

Jarkko Kari

Osoite:	Jarkko Kari Tammelan puistokatu 30-32 C 45 33100 Tampere
Puh:	931 - 2126 922
E-mail:	csjakar@vuokko.uta.fi

TUTKIMUS RAJATIEDON TARPEISTA JA HANKINNASTA

Nimeni on Jarkko Kari, ja opiskelen informaatiotutkimusta Tampereen yliopistossa. Teen paraikaa pro gradu -tutkielmaani, josta haastattelut on toinen, kysely toinen pääosa. Tutkimustani tukee Ultra-lehti.

Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää mitä, miten ja miksi ihmiset tarvitsevat, löytävät ja hankkivat rajatietoa. Erityisesti olen kiinnostunut siitä, miten ihmisten elämäntapa, arvot ja luonne vaikuttavat rajatiedon etsimiseen. Rajatiedolla tarkoitan tässä tietoa kaikista yliluonnollisista ilmiöistä, jotka ovat tunnettujen luonnonlakien vastaisia.

Ohessa oleva kyselylomake on kaikkien asiasta kiinnostuneiden saatavissa. Siinä kysytään verrattain yleisiä asioita. Tämän vuoksi teen myös haastatteluja, jotta saisin asioista syvällisempää tietoa.

Sinut on valittu satunnaisesti yhdeksi 20:sta Ultran etuoikeutetusta lukijasta, jotka pääsivät mukaan kyselyn lisäksi vielä haastatteluihin. Sinusta ei kysytä niin henkilökohtaisia asioita, että kukaan pystyisi vastauksiesi perusteella Sinut tunnistamaan. Sinun antamasi tiedot pysyvät ehdottomasti salassa, koska vastauksiasi ei näe tai kuule kukaan muu kuin minä (tutkija itse), ja niitä käytetään ainoastaan tutkimustarkoituksiin.

Tutkimuksesta saatavia tuloksia voidaan käyttää kartoittamaan hyödyllisiä rajatiedon lähteitä sekä parantamaan rajatiedon välitystä ja levitystä, sanalla sanoen tunnistamaan ja poistamaan ongelmia, joita rajatiedon löytämisessä ihmisillä - ehkä Sinullakin - on. On siis tärkeää, että juuri Sinä kannat oman kortesi kekoon osallistumalla sekä kyselyyn että haastatteluun. Tutkimuksen tulokset julkaistaneen ainakin Ultra-lehdessä ensi talven kuluessa.

Jos haluat käyttää etuoikeuttasi hyväksi osallistumalla henkilökohtaiseen haastatteluun, pyydän että otat yhteyttä minuun niin pian kuin mahdollista. Haastattelu edellyttää ainoastaan sitä, että olet ennen sitä täyttänyt kyselylomakkeen, koska ne kytkeytyvät läheisesti toisiinsa. Jos vastaat kirjeitse, laita mukaan myös puhelinnumerosi. Minun yhteystietoni löytyvät kyselylomakkeen kannesta.

Jos et ole tavalla tai toisella vastannut minulle **viimeistään 18.6.1995**, joku toinen valitaan Sinun tilallesi haastateltavaksi.

Tampereella 9.6.1995

Jarkko Kari

Liite 3: Haastattelurunko

Ennen kuin haastattelu alkaa, on varmistettava, että haastateltava on täyttänyt kyselylomakkeen. Haastattelun aluksi esitellään tutkija ja tutkimusaihe.¹⁰⁵

Nimeni on Jarkko Kari, ja opiskelen informaatiotutkimusta Tampereen yliopistossa. Teen paraikaa pro gradu -tutkielmaani, josta haastattelut¹⁰⁶ on toinen, kysely toinen pääosa. Tutkimustani tukee Ultra-lehti.

Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää mitä, miten ja miksi ihmiset tarvitsevat, löytävät ja hankkivat rajatietoa. Erityisesti olen kiinnostunut siitä, miten ihmisten elämäntapa, arvot ja luonne¹⁰⁷ vaikuttavat rajatiedon etsimiseen. Rajatiedolla tarkoitan tässä tietoa kaikista yliluonnollisista ilmiöistä, jotka ovat tunnettujen luonnonlakien vastaisia.

Sinut on valittu satunnaisesti yhdeksi 20:sta Ultran lukijasta, jotka pääsivät mukaan kyselyn lisäksi vielä haastatteluihin. Sinusta ei kysytä niin henkilökohtaisia asioita, että kukaan pystyisi vastauksiesi perusteella Sinut tunnistamaan. Sinun antamasi tiedot pysyvät ehdottomasti salassa, koska vastauksiasi ei näe tai kuule kukaan muu kuin minä (tutkija itse), ja niitä käytetään ainoastaan tutkimustarkoituksiin.

Tutkimuksesta saatavia tuloksia voidaan käyttää kartoittamaan hyödyllisiä rajatiedon lähteitä sekä parantamaan rajatiedon välitystä ja levitystä, sanalla sanoen tunnistamaan ja poistamaan ongelmia, joita rajatiedon löytämisessä ihmisillä — ehkä Sinullakin — on. On siis tärkeää, että juuri Sinä kannat oman kortesi kekoon osallistumalla tähän haastatteluun. Tutkimuksen tulokset julkaistaan ainakin Ultra-lehdessä ensi talven¹⁰⁸ kuluessa.

Oliko kyselylomakkeessa jotakin jota et ymmärtänyt tai johon oli vaikea vastata? *Selvitetään epäselvyydet.*

Tässä haastattelussa kysyn miten Sinä käytännössä etsit, löydät ja käytät rajatietoa. ”Tiedolla” tarkoitan tässä mitä tahansa kirjallista, suullista, kuvallista tai äänellistä aineistoa tai esitystä, jonka luulet auttavan Sinua tai josta olet muuten vain kiinnostunut.

Sitten päästään varsinaiseen haastatteluosuuteen: käydään läpi kaikki teemat kysymys kerrallaan, ellei ohjeissa toisin sanota.

¹⁰⁵ Haastattelijalle tarkoitetut ohjeet ovat *kursiivilla*.

¹⁰⁶ Alunperin aion sisällyttää graduuni sekä kysely- että haastatteluaineiston. Sittemmin tämä osoittautui mahdottomaksi tehtäväksi, joten päätin säästää haastatteluaineiston lisensiaatintyöhön.

¹⁰⁷ Näistä tekijöistä jouduin ajan mittaan luopumaan, sillä jo pelkässä tiedollisen prosessin kuvaamisessa on töitä riittämiin.

¹⁰⁸ Tämä tarkoittaa talvea 1995-96.

X Taustaa¹⁰⁹

- 1 Miten tutustuit rajatietoon?
- 2 Miksi kiinnostuit rajatiedosta?

A Tiedontarve

- 1 Muistuuiko mieleesi sellaista tilannetta, jossa a) Sinun omat tietosi tai taitosi rajatiedon alueella eivät riittäneet ja Sinun oli haettava vastausta tai neuvoa jostakin muualta (esim. Sinun piti tehdä päätös, ratkaista ongelma, ymmärtää jotakin tai saada lisätietoja jostakin asiasta) TAI b) olit muuten vain kiinnostunut jostakin rajatiedon asiasta ja halusit lisää tietoa siitä?
- 2 Millainen tämä tilanne oli?
- 3 Mistä aiheista halusit tietoa tai neuvoa?

Jos keskustelu takeltelee, voidaan vastaajalle antaa seuraava lista aihepiireistä:

- astraaliprojektio	- magia
- astrologia	- mietiskely
- aurailmiöt	- okkultismi
- biorytmit	- parantamiskeinot
- ennustaminen	- parapsykologia
- henkiolennot	- maasäteily
- jooga	- rukous
- kuolema/jälleensyntyminen	- spiritualismi
- lukumystiikka	- ufot
- maailmankaikkeus	

- 4 Miksi tunsit tarvitsevasi tietoa/neuvoa juuri tästä asiasta?
- 5 Halusitko tietoa koska olit muuten vain kiinnostunut siitä vai oliko Sinulla jokin ongelma tms., vai molemmista syistä?
- 6 Halusitko tietoa henkisistä vai maallisista syistä?
- 7 Miten aioit hankkimaasi tietoa käyttää/hyödyntää? Minkä tavoitteen / mitä tavoitteita uskoit tätä tietoa soveltamalla saavuttavasi?

B Tilanne

- 1 Ajattelepa tuota tilannetta ikään kuin siinä tilanteessa olisit ollut kävelemässä tiellä kohti määränpäättäsi, tavoitettasi. Miten vapaaksi koit liikkeesi tiellä? Oliko se pysähtynyt, vapaa vai siltä väliltä? Miksi?
- 2 Kuinka todennäköiseltä tavoitteen saavuttaminen vaikutti? Vaikuttiko yrityksesi onnistuvan, epäonnistuvan vai jotain siltä väliltä? Miksi?

¹⁰⁹ Alleviivatut otsikot edustavat teemoja tai tiedollisen toiminnan vaiheita.

Liite 3: Haastattelurunko (jatkoa)

- 3 Kuinka tärkeänä pidit tavoitteen saavuttamista?
  - a) äärimmäisen tärkeänä
  - b) varsin tärkeänä
  - c) vaikea sanoa
  - d) varsin samantekevänä
  - e) täysin samantekevänä
- 4 Miten stressaavaksi tunsit tilanteen? Miksi?
  - a) äärimmäisen stressaavaksi
  - b) varsin stressaavaksi
  - c) vaikea sanoa
  - d) vain vähän stressaavaksi
  - e) täysin stressittömäksi
- 5 Miten kiireellisenä pidit tilanteen selvittämistä?
  - a) äärimmäisen kiireellisenä
  - b) varsin kiireellisenä
  - c) vaikea sanoa
  - d) vain vähän kiireellisenä
  - e) täysin kiireettömänä
- 6 Kuinka monimutkainen tilanne mielestäsi oli? Miksi?
  - a) äärimmäisen monimutkainen
  - b) varsin monimutkainen
  - c) vaikea sanoa
  - d) varsin yksinkertainen
  - e) äärimmäisen yksinkertainen
- 7 Liittyikö tilanne toisiin tilanteisiin tai oliko tilanne osa jotakin laajempaa tilannekokonaisuutta?
- 8 Oletko aikaisemmin ollut samanlaisessa tilanteessa? Kuinka usein?

a) joka päivä	e) kerran kuukaudessa
b) 2-3 kertaa viikossa	f) 2-3 kertaa vuodessa
c) kerran viikossa	g) kerran vuodessa
d) 2-3 kertaa kuukaudessa	h) harvemmin kuin kerran vuodessa
- 9 Oliko tilanteessa jotain muuta mielestäsi mainitsemisen arvoista?

C Kuulu

- 1 Mitä kysymyksiä esitit itsellesi tässä tilanteessa? Mistä yksittäisistä asioista halusit tietoa?
- 2 Miksi esitit juuri nämä kysymykset tässä tilanteessa?

Jokaisen tärkeän kysymyksen kohdalla käydään läpi teemat D-E.

D Tiedonhankintakanavan toivottu käyttö

- 1 Missä muodossa halusit vastauksen kysymykseesi (edellä)? Kirjallisesti, suullisesti vai muulla tavoin? Miksi?

Liite 3: Haastattelurunko (jatkoa)

- 2 Kuinka paljon halusit tietoa tästä asiasta? Miksi?
  - a) kaiken mahdollisen
  - b) enemmän kuin vain välttämättömän ja riittävän
  - c) vain välttämättömän ja riittävän
  - d) vähemmän kuin välttämättömän ja riittävän
  - e) ei mitään
- 3 Mikä seuraavista Sinulle oli kaikkein tärkeintä kun halusit tietoa?
  - a) tiedon laajuus eli kokonaisvaltaisuus
  - b) tiedon luotettavuus
  - c) tiedon saanti halvalla
  - d) tiedon saanti vähällä vaivalla
  - e) tiedon suora soveltuvuus tilanteeseen
  - f) tiedon syvyys eli erikoistuneisuus
  - g) tiedon uutuus
  - h) tiedon tarkkuus
  - i) tiedon saanti nopeasti
  - j) tiedon ymmärrettävyys

Teema E käydään läpi jokaisen tiedonvälittäjän kohdalla erikseen.

E Tiedonhankintakanavan todellinen käyttö

- 1 Mistä tai keneltä lähdit ottamaan asiasta selvää? Miten menettelit?
- 2 Miksi halusit lähteä etsimään vastausta kysymykseesi/ongelmaasi juuri sieltä / tällä tavoin? Miksi koit tämän sopivaksi tavaksi hankkia tietoa / selvittää asia?
- 3 Oliko asemasi mielestäsi korkeampi vai matalampi kuin tiedonvälittäjän? Miksi?
  - a) paljon korkeampi
  - b) jonkin verran korkeampi
  - c) sama
  - d) jonkin verran matalampi
  - e) paljon matalampi
- 4 Kuinka "tervetullut" koit olevasi hankkiessasi tietoa tältä tiedonvälittäjältä? Miksi?
  - a) erittäin tervetullut
  - b) jokseenkin tervetullut
  - c) vaikea sanoa
  - d) jokseenkin ei-tervetullut
  - e) ei lainkaan tervetullut
- 5 Miten muotoilit kysymyksesi tiedonvälittäjälle?
- 6 Missä muodossa sait vastauksen? Kirjallisesti, suullisesti vai muulla tavoin?
- 7 Kuinka hyvin saamasi tieto vastasi alkuperäiseen kysymykseesi?
  - a) täydellisesti
  - b) varsin hyvin
  - c) vaikea sanoa
  - d) melko huonosti
  - e) ei lainkaan

(jatkuu)

Liite 3: Haastattelurunko (jatkoa)

- 8 Miten hyödyllisenä pidit saamaasi tietoa?
- a) erittäin hyödyllisenä
  - b) varsin hyödyllisenä
  - c) vaikea sanoa
  - d) varsin hyödyttömänä
  - e) täysin hyödyttömänä
- 9 Aiheuttiko jokin saamassasi tiedossa tyytymättömyyttä? Mikä?
- 10 Miten hyödyllisenä pidit tiedonvälittäjää?
- a) erittäin hyödyllisenä
  - b) varsin hyödyllisenä
  - c) vaikea sanoa
  - d) varsin hyödyttömänä
  - e) täysin hyödyttömänä
- 11 Aiheuttiko jokin tiedonvälittäjässä tyytymättömyyttä? Mikä?
- 12 Oliko vastauksen etsimisessä paikasta X / tavalla X mitään, joka esti tai vaikeutti tiedon löytämistä tai saamista?
- a) et uskaltanut kysyä tai etsiä tietoa
  - b) arvelit selviäväsi ongelmasta ilman lisätietoa
  - c) joku/jokin ei halunnut antaa Sinulle tarvitsemaasi tietoa
  - d) joku/jokin ei pystynyt antamaan Sinulle tarvitsemaasi tietoa
  - e) koulutuksesi ei riittänyt tiedon löytämiseksi tai ymmärtämiseksi
  - f) tiedon hankkiminen olisi kestänyt liian kauan
  - g) tiedon hankkiminen olisi maksanut liian paljon
  - h) tiedon hankkiminen olisi ollut liian vaivalloista
  - i) tieto oli liian kaukana tai muuten tavoittamattomissa
  - j) tietoa ei ollut olemassa
  - k) kielitaitosi ei riittänyt tiedon ymmärtämiseksi
  - l) et ymmärtänyt saamaasi tietoa
- 13 Oletko hankkinut aikaisemmin tietoa/neuvoa/vastauksia tältä samalta tiedonvälittäjältä? Kuinka usein?
- a) joka päivä
  - b) 2-3 kertaa viikossa
  - c) kerran viikossa
  - d) 2-3 kertaa kuukaudessa
  - e) kerran kuukaudessa
  - f) 2-3 kertaa vuodessa
  - g) kerran vuodessa
  - h) harvemmin kuin kerran vuodessa
- 14 Hankitko tietoa tai neuvoja vielä jostain muualta? Miksi? Eikö paikasta X / tavalla X hankittu tieto ollut yksinään riittävää? Jäikö jotain epäselväksi? *Jos vastaaja käytti toista tiedonvälittäjää, palataan kohtaan E1.*
- 15 Mietitkö että tietoa olisi voinut olla vielä muuallakin, mutta et sitten tarkistanut? Missä? Miksi et tarkistanut?

Jos kysymyksiä on vielä lisää, palataan teeman D alkuun.

F Yleistä tiedonhankintakanavien todellisesta käytöstä

- 1 Miten paljon näit vaivaa tiedon löytämiseksi? Miksi?
- a) erittäin paljon
  - b) varsin paljon
  - c) vaikea sanoa
  - d) varsin vähän
  - e) erittäin vähän

(jatkuu)

Liite 3: Haastattelurunko (jatkoa)

- 2 Kuinka herkästi turvauduit ulkopuoliseen apuun tiedon löytämiseksi? Miksi?
  - a) turvauduit ulkopuoliseen ilman omia yrityksiä löytää tietoa
  - b) yritit itse löytää tietoa, mutta pääosan etsimisestä teki joku muu
  - c) Sinä vastasit tiedon etsimisestä jonkun muun kanssa yhdessä tehden yhtä paljon työtä tiedon löytämiseksi
  - d) ponnistelit itse tiedon löytämiseksi (tehden suurimman osan työstä), mutta jossain vaiheessa turvauduit ulkopuoliseen apuun
  - e) et tarvinnut apuna ulkopuolisia lainkaan
- 3 Miten keskittynyt tiedonhankintaan olit? Miksi?
  - a) täysin keskittynyt; et tehnyt muita asioita
  - b) varsin keskittynyt; teit vain vähän muita asioita
  - c) vaikea sanoa
  - d) varsin huonosti keskittynyt; teit paljon muita asioita
  - e) et lainkaan keskittynyt; et hankkinut tietoa ollenkaan
- 4 Oliko tiedon hankkimisessa tai löytämisessä jotain muuta merkittävää jonka haluaisit tuoda esille?

G Tiedon käyttö

- 1 Miten sovelsit hankkimaasi tietoa/vastausta/neuvoa?
- 2 Mitä hyötyä tai haittaa Sinulle tästä oli?
- 3 Oliko tiedon käyttämisessä jotain muuta huomion arvoista?
- 4 Johtiko tämä tilanne johonkin toiseen tilanteeseen tai heräsikö Sinulle aivan uusia kysymyksiä joihin halusit vastauksen / ongelmia jotka halusit ratkaista? *Jos vastaus on ”kyllä”, palataan teeman A tai C alkuun.*

H Nykyiset tiedontarpeet

- 1 Onko Sinulla tällä hetkellä mielessäsi sellaisia asioita, joista haluaisit ottaa selvää / joista tarvitsisit tietoa tai neuvoa? *Jos on, palataan teeman A alkuun ja käydään teemat läpi soveltuvien osin.*

I Lopuksi

- 1 Onko Sinulla vielä jotain kommenttia tästä haastattelusta? Miten sen koit? Miltä se tuntui?
- 2 Oliko jokin haastattelun kohta erityisen vaikea?